

## Průhled do způsobu života pražské měšťanské rodiny Měchurovy a Palackého kolem poloviny 19. století

*Jiří Kořalka*

V části pozůstalosti Františka Palackého (1798–1876), uložené v Archivu Národního muzea v Praze, se nachází 526 pozoruhodných soukromých dopisů, které Palacký psal německy od října 1826 své nevěstě Terezii Měchurové (1807–1860), po sňatku 16. září 1827 své ženě Terezii až do jejího úmrtí 18. srpna 1860.<sup>1</sup> V letech společného života posílal Palacký dopisy manželce zpravidla z větší vzdálenosti, když jako historik a člen Císařské akademie věd pobýval ve Vídni, Lipsku, Mnichově, Římě, Berlíně a na jiných místech, nebo když jako poslanec říšského sněmu působil od července 1848 do března 1849 ve Vídni a v Kroměříži. Závažné dopisy o politických a kulturních událostech psal Palacký také z Prahy v zimním období let 1847/48, 1850/51 a 1851/52, kdy Terezie odjela ze zdravotních důvodů za lepším počasím na Riviéru do Nizzy bez svého čínorodého manžela se synem Janem (1830–1908) a dcerou Marií (1833–1891), v dalších případech, kdy Jan měl povinnosti na univerzitě, jen s Marií a s neteří Poldinkou Heyrovskou (1835–1882). K nejzajímavějším v celém obsáhlém souboru patří jedenáct dopisů Palackého z Říma roku 1837, sedm politicky významných dopisů z cesty po Německu roku 1846 (uveřejnil jsem je roku 1984 v dvojsvazku sborníku *Husitský Tábor* 6–7), devět dopisů z revolučních týdnů v Praze od 2. března do 8. dubna 1848, čtrnáct dopisů ze zasedání rakouského říšského sněmu ve Vídni a třiatvacet dopisů z říšského sněmu v Kroměříži. Palacký správně předpokládal, že Terezie všechny jeho dopisy ze vzdálenějších míst uschová, aby sám měl vzpomínky na své cesty, protože jeho cestovní deníky se omezovaly jen na základní a poměrně suché údaje.<sup>2</sup>

Mimořádně zajímavá je však také většina letních dopisů Palackého zasí-

<sup>1</sup> Archiv Národního muzea (ANM) Praha, František Palacký, inv. č. 826 (části kartonů 22 a 23).

<sup>2</sup> Palacký Terezii z Říma 30. 3. 1837.

laných z Prahy, kde Palacký vědecky pracoval, zatímco Terezie, zpravidla se synem Janem a dcerou Marií, pobývala v Otíně u Klatov a později hlavně v Lobkovicích u Neratovic. V mnoha desítkách většinou kratších dopisů tohoto typu se odrážejí každodenní starosti o letní úpravu domu a bytu, o přípravu topení na zimu, vyřizování různých záležitostí pro celou rodinu na pražských úřadech, obstarávání léků a jiných nákupů v Praze. Celkově lze říci, a Palackého dopisy Terezii to plně potvrzují, že původní soukromé dopisy, které vůbec nebyly určeny pro veřejnost, poskytují nesrovnatelně spolehlivější svědectví o podnětech myšlení a činů velkých historických osobností, srovnáme-li je s pozdějšími hodnoceními, vzpomínkami a pokusy o dodatečné ospravedlnění.

## Osudy vzájemné korespondence manželů Palackých

S výjimkou milostných dopisů před sňatkem v září 1827 (ovšem v překladu citátů do češtiny nebo v parafrázích)<sup>3</sup> a několika krátkých úryvků z Palackého dopisů Terezii v průběhu badatelské cesty do Říma,<sup>4</sup> v prvních týdnech revolučního nadšení v Praze v březnu 1848 a z říšského sněmu ve Vídni počátkem září 1848<sup>5</sup> nebyl tento významný soubor dopisů až do osmdesátých let 20. století využit v českém ani mezinárodním historickém bádání. Na rozdíl od vědecké a politické korespondence zůstávaly rodinné dopisy podle ustanovení závěti Františka Palackého v majetku rodiny, kde je až do své smrti spravovala nejmladší vnučka Libuše Bráfová (1860–1930). Ta uveřejnila již roku 1913 sedm dopisů Terezii Palackému do Říma v českém překladu jako doklad, že se její babička Terezie vyznačovala českým uvědoměním, že „vlastenčila po německu“, jak Palacký ve stáří dlouho po smrti své ženy vyprávěl vnoučatům.<sup>6</sup> V úvodu příspěvku pro ženský kalendář se Palackého vnučka zmínila o tom, že se dochovala téměř celá vzájemná korespondence mezi Palackým a jeho ženou.<sup>7</sup> Historickému bádání to však příliš nepomohlo, protože Libuše Bráfová nechtěla dát dopisy z ruky, jen spřátelený historik Josef Borovička (1885 až 1971) dostal možnost využít badatelsky dopisy Palackého Terezii z cesty do Itálie roku 1837 a zčásti

<sup>3</sup> Josek, Otakar: Milostný román Františka Palackého. Dle deníku a korespondence jeho. *Osvěta* 35, 1905, s. 97–110.

<sup>4</sup> Borovička, Josef: Palackého italská cesta r. 1837. Historie čtyř měsícův. *Český časopis historický* 24, 1918, s. 165–208.

<sup>5</sup> Kizbunda, Karel: *České huutí roku 1848*. Praha 1929, s. 36 a 51.

<sup>6</sup> Bráfová, Libuše: Listy Terezie Palacké manželu do Říma a přípisky českých vlastenců. *Kalendář paní a dívek českých* 25, 1912, s. 26–37.

<sup>7</sup> Tamtéž, s. 26.

(pro Kazbundovu práci o českém hnutí roku 1848) také o politické činnosti Palackého v březnu a září 1848. Libuše Bráfová však nechtěla zpřístupnit odpovídající dopisy Terezie, protože se zřejmě domnívala, že by obraz ženy „otce národa“ v české národně uvědomělé veřejnosti mohl poněkud utrpět.<sup>8</sup>

Zdálo se, že se tato nepříznivá situace změnila po úmrtí Libuše Bráfové koncem března 1930, když nový správce části pozůstalosti Františka Palackého ve vlastnictví rodiny, JUDr. Bohuslav Rieger (1895–1976), právník Palackého a syn stejnojmenného právního historika, svolil k vydání celé vzájemné korespondence mezi Palackým a jeho ženou. Přípravy této edice se v dohodě s Palackého dědici ujal již zmíněný Josef Borovička, velký znalec díla Palackého a hlavní části jeho pozůstalosti v pražském Národním muzeu, tehdy profesor na Univerzitě Komenského v Bratislavě. V prosinci 1930 Borovička navrhl České akademii věd a umění vydat vědeckou edici těchto dopisů jako čtvrtý svazek *Františka Palackého Korespondence a zápisků* v rámci *Sbírky pramenů k poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku*, v níž Vojtěch Jaromír Nováček (1852–1916) vydal v letech 1898, 1902 a 1911 první tři svazky.<sup>9</sup> V pozůstalosti Josefa Borovičky v detašovaném pracovišti Literárního archivu Památníku národního písemnictví na Starých Hradech u Jičína se dochoval úplný seznam 399 dopisů Terezie Palacké jejímu manželovi z let 1827–1859, zčásti přepsaný na stroji, od roku 1842 psaný jen Borovičkovou rukou. Z milostné korespondence roku 1827 a z několika málo pozdějších dopisů najde současný badatel v Borovičkově pozůstalosti opisy a většinou jen úryvky, zčásti v českém překladu. Originály dopisů Terezie Palacké manželovi však nelze dnes, pokud vím, nalézt v žádném veřejném archivu České republiky, přičemž z politicky nejzávažnějších dopisů z let 1848–1851, které známe jen z často podrážděných odpovědí Palackého, se zatím nedochovala ani stopa, ani jediný výpisek.

Vedle Jiřího Štaifa, který Palackého dopisy Terezii studoval pro své články v *Českém časopise historickém* z let 1991–1992, jsem zřejmě jediný český historik, který od roku 1982 tyto dopisy systematicky zpracovával a některé z nich uveřejnil v originálním znění ve dvou statích pro sborník *Husitský Tábor* v letech 1982–1984. Také můj životopis Františka Palackého, který je

<sup>8</sup> Výslovně k tomu Josef Borovička České akademii věd a umění 30. 12. 1930: „Všecky pokusy nahlédnout do listů paní Terezie, které rovněž byly ve vzácné úplnosti chovány paní Bráfovou, zůstaly bezě všeho úspěchu.“ Literární archiv Památníku národního písemnictví (IA PNP) Staré Hradky, Josef Borovička, karton I/E/24.

<sup>9</sup> Na veřejnosti informoval o Borovičkově záměru vydat vzájemnou korespondenci mezi Palackým a jeho ženou Karel Stloukal v úvodu své edice *Rodinné listy Františka Palackého dceři Marii a zeti F. L. Riegrovi*, Praha 1930, s. 17.

označen rokem vydání 1998 (na knižním trhu se objevil počátkem dubna 1999), se ve druhé až páté kapitole často opírá o Palackého soukromé dopisy Terezii. Zmíněný celek 526 Palackého dopisů jeho ženě v průběhu třiatřiceti let je mnohem obsažnější a myšlenkově bohatší než mezerovité Palackého deníkové záznamy, které k vydání dlouho připravoval, ale edici nedokončil zesnulý Miroslav Truc. Pořídil jsem úplný přepis všech dopisů bez jakýchkoli vynechávek (na rozdíl od Josefa Borovičky, který některé kritické pasáže o poměrech v Měchurově rodině přeškrtoval na originálních dopisech jemně tužkou). Pokusil jsem se také blíže určit většinu z asi 1400 osob zmíněných v těchto dopisech a další zmiňované reálie, které jsem zařadil do své edice všech dopisů v německém originále. Obsah těchto dopisů je natolik závažný, že jsem přesvědčen o naléhavé potřebě jejich pozdějšího vydání v českém překladu.

## Dvojjazyčnost české vlastenecké společnosti

Skutečnost, že Palacký napsal všech 526 dopisů své nevěstě a pozdější ženě Terezii v letech 1826–1860 německy, svědčí o dalekosáhlé supraetnické česko-německé symbióze v hlavním městě Čech až do velkého vzestupu českého národního hnutí na počátku šedesátých let 19. století, zčásti ještě v několika dalších desetiletích. Přitom vzdělání mladého Františka Palackého v rodné obci Hodslavicích na severovýchodní Moravě a od jedenácti let na evangelických školách v Trenčíně a Prešpurku (dnešní Bratislavě) probíhalo převážně v češtině a latině, jen půldruhého roku od vánočních svátků roku 1807 do letních prázdnin roku 1809 pobýval František v osvícenské německé škole v Kunvaldu (dnešním Kuníně) u Nového Jičína. Podle sdělení v dopise vídeňskému slavistovi slovinského původu Jerneji Kopitarovi (1780–1844) z 8. prosince 1822 zjistil čtyřiaadvacetiletý Palacký ke své nelibosti při psaní článku pro vídeňský kulturní časopis *Jahrbücher der Literatur*, že stále ještě ovládá němčinu méně než češtinu a že jeho německý sloh není vždy čistý, zvláště při používání předložek. Požádal proto Kopitara, aby text předal k opravě vhodnému korektorovi a uhradil výdaje z části honoráře určeného pro Palackého.<sup>10</sup>

Když Palacký přijel v dubnu 1823 do Prahy na pozvání Josefa Dobrovského (1753–1829) a Josefa Jungmanna (1773–1847), nepřesahoval životní styl většiny českých národně uvědomělých aktivistů, kteří pocházeli zpra-

<sup>10</sup> Österreichische Nationalbibliothek Wien, Handschriftensammlung 12/27-1, Palacký Jerneji Kopitarovi z Cúzu (Dubníka) 8. 12. 1822.



František Palacký (1798–1876) v době sňatku s Terezií.  
*Miniatura Heinricha Schödl, 1827; Národní muzeum*

vidla z městského řemeslnického nebo venkovského prostředí, úroveň stabilizované nižší střední, v podstatě maloměstské vrstvy. Do této sociální skupiny patřila také početná hodslavická rodina Palackého, jehož otec zajišťoval živobytí své rodiny jako učitel evangelické školy, obecní písař a obchodní podnikatel malého rozsahu, který s máslem zajížděl až do Vídně. Avšak čtyři a půl roku vychovatelského působení Františka Palackého v rodinách nižší a střední šlechty v horních Uhrách (dnešním Slovensku) změnilo od základu Palackého společenské chování a vystupování. S bohatými životními zkušenostmi a s doporučením Dobrovského se Palacký během několika málo měsíců uplatnil v Praze jako výborný společník, tanečník a účastník karetních i jiných her v měšťanských i šlechtických rodinách, kam jiní čeští vlastenci maloměstského typu neměli přístup.

Nejen pro poněkud úzkoprsé představy většiny českých „buditelů“ té doby, nýbrž i pro mnoho jejich národně uvědomělých potomků bylo té-

měř neodpuštělným prohřeškem, že se Palacký 16. září 1827 přiženil do rodiny bohatého pražského advokáta a občanského velkostatkáře Jana Měchury (1774–1852). Všichni příslušníci široké rodiny – s jedinou výjimkou „strýce Jeníka“, vysloužilého rakouského důstojníka z prostředí nižší české šlechty a milovníka českých dějin Jana Jeníka z Bratřic (1756–1845), který byl bratrancem otce první Měchurovy ženy Marie (1782–1813)<sup>11</sup> – se vyjadřovali pouze německy ve svém ústním i písemném projevu. Jejich oddanost rakouskému státu nebyla v rozporu s jejich českým zemským uvědoměním, spojeným ovšem s jazykově německým vzděláním a kulturou a doprovázeným v salónech při rozhovorech s příslušníky šlechty někdy také se snahou o francouzskou konverzaci. Čeština, které v podstatě všichni rozuměli, zůstávala omezena na styk s domácím služebnictvem a s řemeslníky, kteří přicházeli do domu. Bylo proto přirozené, že Palacký mluvil a psal německy se svou ženou a většinou jejich příbuzných, ale po narození syna Jana a dcery Marie naléhal na výchovu a vzdělání svých dětí v češtině a francouzštině. Z domova rozuměla Terezie od mládí jednoduchým českým větám, ale jako spisovný jazyk se česky učila až v posledním desetiletí svého života od roku 1850, kdy Palacký doporučoval, aby dcera Marie při společném pobytu v Nizze pravidelně hovořila česky se svou matkou. Je rovněž málo známé, že Marie od svých osmnáctých narozenin psala matce téměř všechny dopisy jen česky.<sup>12</sup> Palacký však zůstal důsledný a jako důkaz úcty a lásky ke své ženě jí psal všechny dopisy až do její smrti pouze německy, přičemž připisky svým dospívajícím dětem ve stejných dopisech psal bez výjimky v češtině.

Jako stavovský historiograf Království českého, ustanovený českým zemským sněmem a řízený stavovským zemským výborem, uveřejnil Palacký v letech 1836–1845 svazky I, II/1, II/2 a III/1 svého životního díla pod názvem *Geschichte von Böhmen* pouze německy. Palacký sám si v prvních letech svého pražského působení uvědomoval a v prvním návrhu na založení časopisu Vlasteneckého muzea z prosince 1825 výslovně napsal, že němčina byla v tehdejších Čechách obvyklejším jazykem styku mezi vzdělanci.<sup>13</sup> „Šeredně nás zklamali!“, byla první reakce českého katolického kněze a vlasteneckého spisovatele Josefa Myslimíra Ludvíka (1796–1856), když dostal do rukou první díl *Geschichte von Böhmen* v němčině.<sup>14</sup> Avšak i on

<sup>11</sup> Srov. Polišínský, Josef – Illingová, Eva: *Jan Jeník z Bratřic*. Praha 1989.

<sup>12</sup> ANM Praha, František Palacký, inv. č. 838, Marie Riegrová-Palacká Terezií.

<sup>13</sup> Palacký, F.: *Gedenkbücher. Auswahl aus Denkschriften, Aufsätzen und Briefen aus den letzten fünfzig Jahren*. Prag 1874, s. 49.

<sup>14</sup> LA PNP Praha, Josef Myslimír Ludvík Palackému 20. 2. 1837.



Terezie Měchurová (1807–1860) v době sňatku s Palackým.  
*Miniatura Heinricha Schöidla, 1827; Národní muzeum*

musel přiznat, že německá podoba Palackého *Dějin* mohla oslovit mnohem širší okruh čtenářů než podobné případné dílo v češtině. Karel Alois Vinařický (1803–1869) ujistil Palackého před koncem října 1836, že mu první díl *Geschichte von Böhmen* jako klasické dílo působí velké potěšení, a vyjádřil naději, že se tím podaří mnoho odrodilců získat pro „Matku Vlast“.<sup>15</sup> Nebyl však sám, kdo očekával, že by přitažlivý výklad starších českých dějin, napsaný v německém jazyce, ale v českém duchu, mohl ovlivnit některé obyvatele Čech, kteří se do té doby nehlásili k českému národnímu hnutí. Moravský lékař-archeolog Jindřich Wankel (1821–1897) po mnoha letech vzpomínal, že v jeho německy vzdělané pražské rodině byla četba prvního dílu Palackého *Dějin Čech* významnou událostí, proto-

<sup>15</sup> K. A. Vinařický Palackému 23.10.1836. *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní*, vyd. Slavík, Václav Otakar: díl 2: Korrespondence od roku 1833–1849. Praha 1909, s. 226.

že česky číst neuměli, i když milovali svou vlast, a Palackého německý text v nich roznítil české národní vědomí. Takových rodin bylo podle Wankela v tehdejší Praze mnohem více.<sup>16</sup> Vynikající český přírodovědec Jan Evangelista Purkyně (1787–1869) napsal ze slezské Vratislavi Palackému, že jeho *Dějiny Čech* považuje za nové poselství českého národa k německému národu, aby konečně uznal samostatnou národní existenci Čechů.<sup>17</sup> Etnograf a statistik Karl Czoernig (1804–1889), pocházející ze severočeského Frýdlantska, pochválil Palackého za zdařilou a jednolitou práci, na níž vůbec není poznat, že její autor patří k jinému jazyku. Czoernig si přál, aby Palacký důstojně dokončil své životní dílo a zaujal tím čestné místo v srdcích milionů žijících i budoucích Čechů.<sup>18</sup> Téměř všichni tehdejší čeští vlastenci mohli bez větších potíží číst německy, protože němčina byla tehdy vedle latiny hlavním vyučovacím jazykem na středních a vysokých školách v Čechách, takže tři generace českých vzdělavců získaly vyšší vzdělání skoro výhradně v němčině.

## Palackého vědomí odpovědnosti a životního poslání

Veškerý život Františka Palackého, veřejný i soukromý, byl od dětství provázen zcela neobvyklým pocitem odpovědnosti. V rodině potomků slovenského evangelického učitele a varhaníka Samuela Štúra (1789–1851), z níž pocházel přední slovenský buditel Ľudovít Štúr (1815–1856), se dlouho vzpomínalo na pečlivost a pořádkumilovnost mladého, tehdy dvanácti- až čtrnáctiletého Palackého, doloženou jeho výrokem, že než se člověk odebírá k spánku, měl by splnit všechny denní povinnosti a měl by mít všechny věci v pořádku, takže kdyby už nevstal, nezůstalo by po něm nic v nepořádku.<sup>19</sup> Po celý život se Palacký snažil přísně a hospodárně dodržovat rozvrh pracovního dne, který si stanovil. Soustavnost a obdivuhodná sebekázeň patřily k základním předpokladům úspěšného plnění jeho základního životního úkolu. Měl krásné, pravidelné a bezvadně čitelné písmo, které mělo ve své době i později řadu obdivovatelů. Jako hlavní důvod, proč začal psát každé písmeno v svém rukopise zřetelně a nezaměnitelně, uváděl svou vlastní zkušenost, když jako patnáctiletý student na evangelickém lyceu

<sup>16</sup> Tyršová, Renata: Čím *Dějiny Palackého* byly nám starým. *Památník Palackého* 1926, red. František Konvička, Valašské Meziříčí 1926, s. 73–74.

<sup>17</sup> LA PNP Praha, J. E. Purkyně Palackému 20. 2. 1837; stov. *Jana Evangelisty Purkyně korespondence*, díl 1, vyd. Jedlička, Jaroslav: Praha 1920, s. 8.

<sup>18</sup> LA PNP Praha, Karl Czoernig Palackému 6. 10. 1837.

<sup>19</sup> Kálal, Karel: *Palackého mladá léta* (1798–1827). Praha 1925, s. 42.



v Prešpurku (Bratislavě) připravoval roku 1813 čistopisy pro časopis *Týdeník*. Německy vzdělaní sazeči v prešpurské tiskárně totiž neuměli česky a každý zběžně napsaný nebo špatně čitelný rukopis zaviňoval zbytečné korektury.<sup>20</sup> Úhlednou latinkou psal Palacký také všechny své německé texty a dopisy.

Ve vztahu k Terezii Měchurové, starší ze dvou dcer Jana Měchury z prvního manželství, sehrálo významnou úlohu Palackého hluboce zakořeněné vědomí křesťanské povinnosti a odpovědnosti.<sup>21</sup> Koncem března 1826, když studoval ve vídeňských archivech a knihovnách a dozvěděl se od jejího bratra Leopolda Měchury (1804–1870) smutnou zprávu o novém vážném onemocnění Terezie, uvědomil si Palacký ve vídeňském odloučení, že by svou obětavou péčí a láskou mohl Terezii ochránit před špatnými lidmi a přispět ke zlepšení jejího zdravotního stavu.<sup>22</sup> Když pak rodinný lékař Jan Theobald Held (1770–1851) upozornil Palackého, že se uchází o ruku dívky, která nikdy nebude mít pevné zdraví, dostal odpověď, že je to tím závažnější důvod, proč si ji Palacký chce vzít, protože Terezie musí dostat muže, který s ní bude vždy dobře zacházet.<sup>23</sup> Vlivné přímluvce našel Palacký mezi blízkými přáteli a příbuznými Měchurovy rodiny. Vedle Jana Jeníka z Bratřic a Měchurovy sestry Luisy Petersové (1778–1868) to byl především lékař Held, který otce Měchuru přesvědčoval, že Terezie při svých chorobách nebude dlouho naživu, nedostane-li manžela milujícího a jemných mravů, jakým byl právě Palacký.<sup>24</sup> V jeho celoživotním vztahu k Terezii se spojila láska s vědomím křesťanské pokory a povinnosti chránit churavější ženu, pro niž byl Palacký spolehlivou oporou.

Mezi soudobými českými vlastenci i při pozdějším historickém hodnocení se rozšířil poněkud jednostranný názor, že Palacký sňatkem s bohatou nevěstou získal hmotnou nezávislost, která mu umožnila soustředit se na vědeckou práci. Je pravda, že na rozdíl od většiny tehdejších českých

<sup>20</sup> Palacký vnučce Márince Riegrové 30. 4. 1869. *Rodinné listy*, vyd. Stloukal, Karel: s. 288.

<sup>21</sup> Do širších společenských souvislostí zařadila Palackého úsilí o získání nevěsty Alena Šimůnková. *Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti 19. století. Český časopis historický* 95, 1997, s. 55–109, zvl. s. 73.

<sup>22</sup> Každodenníček 30. 3. a 31. 3. 1826. Palacký, F.: *Korrespondence a zápisky*, vyd. Nováček, V. J.: díl 1, Praha 1898, s. 142.

<sup>23</sup> Červinková-Riegrová, Marie: Před sňatkem Palackého. *Světlozor*, roč. 20, č. 1 (1962), 11. 12. 1885, s. 14.

<sup>24</sup> Zdůrazňují to Rieger, František Ladislav: Za jakých poměrů, zejména sociálních, podnikl Palacký úkol svého života. *Památka na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha 1898, s. 59. – Hlaváčková-Kratochvílová, Ludmila: Jan Theobald Held. *Život a působení pražského lékaře, rektora University Karlovy*, Praha 1972 (Práce z dějin University Karlovy 10), s. 91.

spisovatelů se Palacký nemusel bezprostředně starat o obživu své ženy,<sup>25</sup> tu mohl i nadále zajišťovat tchán Jan Měchura. Sám Palacký však měl i po svatbě s Terezií velmi málo hotových peněz. Pravidelné podpory od hraběte Františka Šternberka (1763–1830) a barona Jana Stentzsche (1771–1827) ustaly koncem roku 1826, zatímco honorář redaktora dvou časopisů Vlasteneckého muzea v Čechách byl půldruhého roku nejistý. Redaktor převzal nejen obsahové, ale i hospodářské zabezpečení časopisů, a počítalo se s tím, že redaktor dostane podíl na zisku z jejich prodeje. První ročník sice vynesl zisk přes 1 130 zlatých konvenční měny, ale z toho musel Palacký hradit vydání pro přepisovatele, na kancelářské potřeby, poštovné a také na honoráře autorů, takže pro redaktora nezůstalo mnoho.<sup>26</sup> Ještě horší situace nastala od počátku roku 1828, kdy oba časopisy začaly být ztrátové. Jako redaktor dvou časopisů Vlasteneckého muzea v Čechách Palacký rozhodně nezbohatl. Pravidelný příjem ve výši 1000 zlatých konvenční měny ročně získal až v dubnu 1831 na základě usnesení českého zemského sněmu a následujícího pověření od stavovského zemského výboru.<sup>27</sup> Z těchto peněz kupoval Palacký většinu svých knih a hradil také menší cestovní výlohy, kdežto na větší cesty dostával od zemského výboru příspěvek.

Osobní peníze Palackého a jeho ženy byly přísně oddělené. Terezie byla od dětství vedena k šetrnosti, ale ve skutečnosti neměla ani představu, kolik peněz bylo zapotřebí na výdaje za základní životní potřeby, protože rodinné hospodářství vedl její otec. Příznačný byl její povzdech z května 1832: „Jsem velice pilná a přeji si jen mít opravdu mnoho peněz, abych mohla jiným lidem udělat radost.“<sup>28</sup> Malý příklad jejího hospodaření je možné uvést z konce června 1835, kdy Terezie před odjezdem do Lobkovic předala Palackému na různé objednané zboží poměrně malou částku peněz, z níž on měl zaplatit tetě Brigitě Keyblové (1788–1865) 4 zlaté 32 krejcarů vídeňské měny za přízi a Johaně Fričové (1809–1849) 3 zlaté 40 krejcarů za bavlnu. „Připočítám-li nyní k tomu ještě 6 zlatých stravného pro Nanny a 2 zlaté 30 krejcarů za vybílení kuchyně, tak snad vidíš, jak daleko s Tvými pěti zlatými konvenční měny vyjdu.“<sup>29</sup> Když si Terezie v červenci 1839 přála, aby jí manžel poslal do Františkových Lázní dodatečné finanční prostředky,

<sup>25</sup> V tomto směru byl Palacký ve výbornějším postavení než Pavel Josef Šafařík nebo Karel Jaromír Erben; srov. Šimůnková, Alena: cit. dílo s. 80.

<sup>26</sup> Hanuš, Josef: *Národní museum a naše obrození*, díl 2, Praha 1923, s. 360–361.

<sup>27</sup> Palacký, F.: *Zur böhmischen Geschichtschreibung. Actenmäßige Aufschlüsse und Worte der Abwehrl.* Prag 1871, s. 44–47.

<sup>28</sup> Terezie Palackému 6. 5. 1832; opis v pozůstalosti Josefa Borovičky, LA PNP Staré Hrady.

<sup>29</sup> Palacký Terezií 29. 6. 1835. Pět zlatých konvenční měny se přepočítávalo na dvanáct a půl zlatých vídeňské měny, ale i tak musel Palacký uhradit téměř sedmáct zlatých.

doprovodil Palacký zásilku peněz pozoruhodným komentářem: „Namísto 20 zlatých konvenční měny, které sis přála, Ti pro jistotu posílám 40 zlatých, z toho dvě bankovky nejnovějšího druhu; co z toho nebudeš potřebovat, přivezeš zpátky. Nevzal jsem tyto peníze ze Tvé zásuvky, protože se ostýchám zkoumat Tvá tajemství, ale prozatím jsem Ti je zapůjčil ze svého sekretáře.“<sup>30</sup>

Přestože měl nedostatek hotových peněz, nezapomínal Palacký na své vlastní příbuzné na severovýchodní Moravě. Po celá desetiletí podporoval svého mladšího bratra Ondřeje Palackého (1807–1871) nejen při jeho neúspěšném studiu lékařství a teologie, ale když Ondřej vyčerpal finanční prostředky, které získal svým vychovatelským působením ve Vídni, také v pozdějším věku při jeho pobytu na Moravě. Vydatně pomohl roku 1830 otci Jiřímu Palackému (1768–1836), který byl unaven pětáctýřiceti lety působení na evangelické škole v Hodslavicích, takže se rozhodl zanechat učitelství. Otec Jiří chtěl získat dědičné rychtářství (fojtství) v Zubří u Rožnova pod Radhoštěm v ceně 4 300 zlatých konvenční měny, sám však měl jen 1100 zlatých, a tak mu syn František pomohl získat peníze, i když si na to musel vypůjčit.<sup>31</sup> V březnu 1831 potvrdil Palacký bratru Ondřejovi, že otcí před rokem poslal vypůjčené peníze a že se mu stále ještě nepodařilo dluh uhradit.<sup>32</sup> Po roce 1860, kdy se jeho finanční poměry díky honorářům za *Dějiny národu českého* výrazně zlepšily, dokazují obnovené záznamy v Palackého zápisnicích a kalendářích, že posílal četné, i když nevelké peněžní podpory také svým dvěma nejmladším sourozencům, bratru Janovi (1812–1874) a sestře Rozině (1814–1890) v Hodslavicích, dále svým synovcům v Hracholuskách, Novém Bydžově, Nelahozevsi, Odolce, Moravských Budějovicích a Bílsku.

Palackého péče o nemocnou Terezii byla soustavná a příkladná. Po celých třiatřicet let společného života se střídaly její kratší a delší pobyty na lůžku. „Terezie onemocněvši, nepovstala letos více z postele až do roku 1838 měsíce Apr.“,<sup>33</sup> zapsal si Palacký při zpětném ohlédnutí k říjnu 1837. Po této trpké zkušenosti se Palacký od roku 1838 snažil na doporučení lékařů zajistit pro Terezii na zimní měsíce pobyt ve zdravějším prostředí. Hned od počátku října 1838 cestovala celá rodina do Říma a Neapole, v říjnu 1844 odjeli všichni na Riviéru do Nizzy a zimní pobyt v Nizze, kde Palačtí zís-

<sup>30</sup> Palacký Terezii 26. 7. 1839.

<sup>31</sup> Neváček, Vojtěch Jaromír: Jiří Palacký, otec Františka Palackého (\*18. prosince 1768, † 8. září 1836). *Časopis Musea Království českého* 72, 1898, s. 125–126.

<sup>32</sup> LA PNP Praha, František Palacký bratru Ondřejovi 23. 3. 1831.

<sup>33</sup> Palacký, F.: *Korrespondence a zápisky*, díl 1, s. 209.

kali několik blízkých přátel, se ještě několikrát opakoval. Vědomí odpovědnosti a křesťanského milosrdenství neopouštělo Palackého ani ve chvílích, kdy Terezie ztrácela náladu i soudnost a zahrnovala svého manžela neoprávněnými výčitkami. Křehký zdravotní stav Terezie Palacké byl po roce 1853 ještě více než předtím příčinou jejích kratších i delších onemocnění. Od října 1858 byla pak Terezie více než půl roku trvale upoutána na lůžko a až do konce května 1859 se ze své nemoci nevzpamatovala. „Manželka má“, psal Palacký profesorovi Aloisi Vojtěchu Šemberovi (1807–1882) do Vídně koncem března 1859, „již na šestý měsíc – ode dne 22. října minulého roku – strádá tak těžce, že jsem jí z pouhého milosrdenství a slitování nejednou přál vysvobození skrze smrt. Bývám dnem i nocí předním hlídačem u lůžka jejího, aniž vím, brzy-li strastný stav ten skončí se.“<sup>34</sup> Po pěti týdnech Palacký napsal, že jeho žena byla stále nemocná, ale doufal, že za několik dnů již bude moci vstát.<sup>35</sup> Letní měsíce roku 1859 strávil Palacký s Terezií převážně v Lobkovicích, ale oba zajeli společně s dcerou Marií také do bydliště jejího manžela Františka Ladislava Riegry (1818–1903) v Semilech.<sup>36</sup>

Celkově špatný zdravotní stav Terezie však podle uvážení lékařů vyžadoval, aby na zimní období odjela v doprovodu Palackého do Nizzy již v polovině září 1859. Počátek pobytu na Riviéře byl komplikován hledáním vhodného bytu, několika stěhováními a nepochybně i častými bolestmi, horečkou a celkovou slabostí Terezie. Jakmile jí to však zdravotní stav umožnil, vycházela v manželově doprovodu na procházky do města a okolí, do přístavu a po mořském břehu. Potěšil ji také příjezd dcery Marie Riegrové-Palacké a pětileté vnučky Márinky Riegrové (1854–1895). O chod domácnosti se Terezie nemusela ani v Nizze starat, hned v prvních dnech po příjezdu si najali služebnou a vypůjčili piano. Počasí bylo nestálé, často bylo docela teplo, ale po polovině listopadu si museli dát několikrát v bytě zatopit. Zdálo se, že půlročním pobytem v Nizze se podařilo zdraví Palackého a jeho ženy opět upevnit. Podle původních předpokladů nastoupili oba s vnučkou zpáteční cestu z Nizzy 29. dubna 1860.<sup>37</sup> I když Terezie měla od 19. dubna opět bolesti a v noci špatně spala, neměl jistě nikdo ani tušení,

<sup>34</sup> Palacký A. V. Šemberovi 26. 3. 1859; srov. *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, sv. 1: *Listy Palackému*, vyd. Fišer, Zdeněk: *Vysoké Mýto* 2002, s. 102.

<sup>35</sup> Palacký A. V. Šemberovi 29. 4. 1859; *tamtéž*, s. 109.

<sup>36</sup> F. L. Rieger matce Terezií Riegrové 2. 7. 1859; srov. *Příspěvky k listářu Dra Frant. Lad. Riegry*, vyd. Heidler, Jan a Šusta, Josef: sv. 1, *Praha* 1924, s. 106.

<sup>37</sup> Podrobné záznamy ze zpáteční cesty LA PNP Praha, Palacký, zápisníky 29. 4.–25.6., 26. 6.–20. 8. 1860.

že cesta z Riviéry do Čech potrvá skoro tři měsíce a bude plná utrpení s tragickým koncem. V přístavním městě Marseille museli proti očekávání zůstat celý měsíc, od 2. května do 2. června 1860. Nervové záchvaty, provázené bolestmi všech údů, dávením, celkovou zesláblostí a příznaky vodnatelnosti, vyvolávaly spory mezi přizvanými lékaři o vhodný způsob léčby. Další šestitýdenní zastávku, od 4. června do 23. července 1860, měla Terezie ve švýcarské Ženevě, kam za ní z Prahy přijel syn Jan s pražským lékařem Ignácem Porschem (1827–?). Palacký musel se svou trpící a umírající ženou přestát dlouhé dny a noci, které ho nesmírně vyčerpávaly, takže přátelé začali mít oprávněné obavy o jeho zdraví.<sup>38</sup> Ani v této situaci neztrácel Palacký vrcholný pocit odpovědnosti, jak o tom svědčí poslední dochovaný dopis Terezii z Prahy, kam Palacký odvezl svou šestiletou vnučku Marii Riegrovou,<sup>39</sup> dříve než se vrátil do Ženevy pro svou umírající ženu a doprovodil ji ve zvláštním železničním vagonu až na nádraží v Děčíně-Podmoklech, kde 18. srpna 1860 zemřela. V následujících letech Palacký na svou ženu Terezii nikdy nezapomněl, a přestože se s ní za jejího života vždy neshodoval, mluvil o ní s jinými lidmi vždy jen v dobrém. Od prvního výročí jejího úmrtí v srpnu 1861 až do srpna 1874, plných čtrnáct let, nevynechal ani jednu návštěvu jejího hrobu v Lobkovicích a zádušní mše na její počest;<sup>40</sup> jen poslední rok před svou smrtí už do Lobkovic nejel a zařídil smuteční vzpomínku za svou zemřelou ženu v kapli malečského zámku.<sup>41</sup>

## Rodinné soužití v Měchurově domě

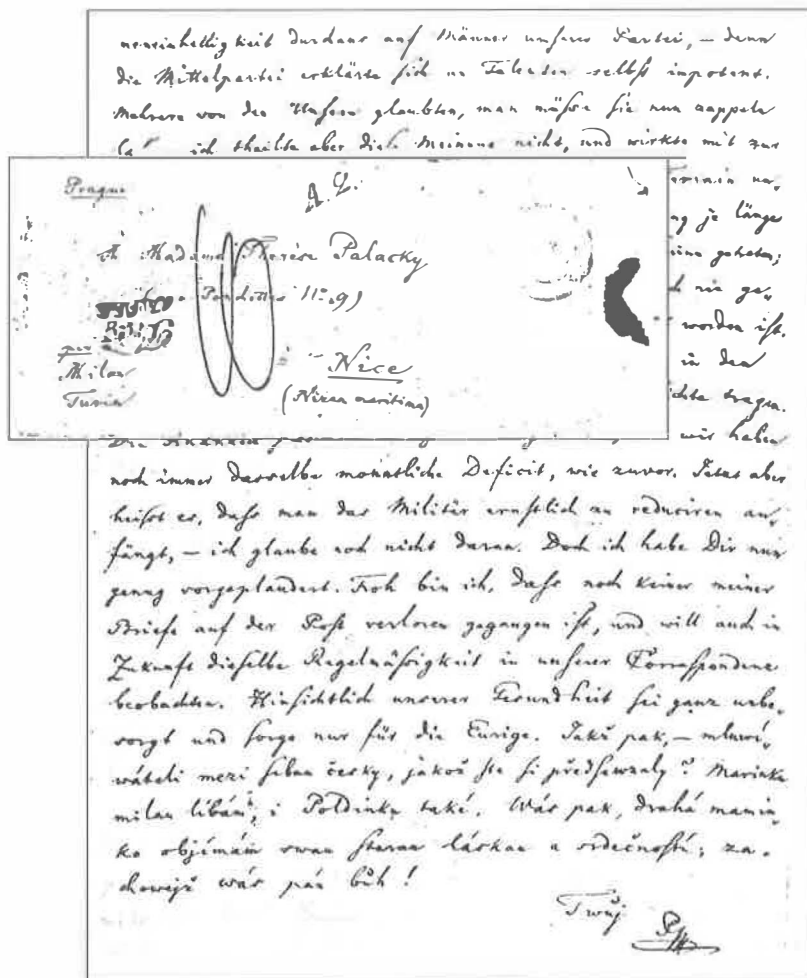
Soukromý život Františka Palackého se od sňatku s Terezií 16. září 1827 odehrával převážně v domě a ve velkorodině Jana Měchury, do níž se Palacký přizemnil. V čele rodinného celku panoval neomezeně Palackého tchán, který se snažil udržet rozhodující vliv také na život svých provdaných dcer, kdežto jeho synu Leopoldu Měchurovi se po několikrát oddávané svatbě podařilo uniknout z Prahy na Klatovsko, a tím i z bezprostředního dosahu otcova rozhodování. Jan Měchura byl bohatý, ale velice spořivý muž. Podle nepsaných, ale dodržovaných zvyklostí měšťanských velkorodin platil své provdané starší dceři Terezii více než dvě desetiletí po

<sup>38</sup> LA PNP Praha, Wilhelm Lange Palackému 30. 10. 1860; Friedrich Emil Suchsland Palackému 3. 1. 1861.

<sup>39</sup> Palacký Terezii 8.7.1860.

<sup>40</sup> LA PNP Praha, Palacký, kalendář 18.–19. 8. 1861, pravidelně v dalších letech až do 18. 8. 1874.

<sup>41</sup> LA PNP Praha, Palacký, kalendář 18. 8. 1875.



Dopis Františka Palackého Terezii do Nizy z 12. 2. 1851 s českým přípisem  
Archiv Národního muzea

jejím sňatku až do své smrti tzv. kvartál, pravidelný čtvrtletní příspěvek ve výši 120 až 150 zlatých konvenční měny. Lze předpokládat, že podobnou podporu od otce dostávala také mladší dcera z prvního manželství Antonie (1809–1836), která se v červnu 1832 provdala za lesníka Jana Heyrovského (1800–1865), ale v lednu 1836 zemřela, několik dnů po porodu druhého dítěte, dcery Leopoldy. Považovalo se za samozřejmé, že si Jan Měchura osoboval právo zasahovat do výchovy a místa pobytu své

vnučky Poldinky, takže se v této záležitosti dostával do ostrých střetů se svým zetěm Heyrovským. Palackého dopisy Terezii svědčí také o tom, že menší podporu, zhruba ve výši deseti zlatých měsíčně, dostávala chudá příbuzná Brigita Keyblová, mladší sestra zemřelé první ženy Jana Měchury. Velkorodina nechtěla nikdy připustit, aby jakýkoli její sebevzdálenější příbuzný živořil ve stavu úplné bída.

Finanční závislostí byla odůvodňována závislost na otci při rozhodování o pobytu provdaných dcer, zejména Terezie. Pro Palackého bylo velice nepřijemné, že se mu nedařilo přimět svou mladou ženu k tomu, aby se z letního pobytu v Otíně nebo později v Lobkovicích vracela do Prahy dříve než počátkem října. Hned první rok po svatbě si Palacký postěžoval, že oba musí žít celé týdny vzdálení od sebe: „Tvůj manžel má přece nyní ještě svatější práva na Tebe než otec nebo bratr.“<sup>42</sup> O několik dnů později se Palacký vyjádřil rozhodněji: „Je přece skutečně nespravedlivé, že jsme tak dlouho a tak často od sebe oddělováni; mohu to jen stěží snášet a budu se napříště bránit tomu, abych k něčemu takovému znovu svolil. [...] A konec konců jsem opakovaně zažil, že v Tvé nepřítomnosti nemám opravdovou chuť a náladu k duševní práci, a že především potřebuji, abych Tě viděl ve své blízkosti zdravou a spokojenou, mám-li pracovat klidně a s dobrým úspěchem. [...] Neposlouchala a nezkoumala jsi výraz tváře a slova dobrého otce příliš úzkostlivě? Ty jsi velice hodné dítě, ale skoro bych si přál, aby Tvé city byly samostatnější, aby nebyly pokaždé závislé na okamžité náladě otcově; myslím si, že bys pak byla šťastnější.“<sup>43</sup>

Podobná varování Palackého však byla jen málo platná. Téměř dvě desetiletí trávila Terezie většinou s oběma dětmi na zámku v Lobkovicích celé letní období. Stávalo se, že mezi jejím návratem z lázní a odjezdem do Lobkovic uběhlo jen několik málo dnů,<sup>44</sup> po nichž Palacký opět zůstal sám v Praze, kde měl pracovní povinnosti jako stavovský historiograf, sekretář Královské české společnosti nauk a jednatel Vlasteneckého muzea. Příznačný byl první dochovaný Palackého dopis Terezii z roku 1839: „Dávej jen pozor, abys při změně počasí v Lobkovicích nenastydla. Já si postupně zvykám na svůj jednotvárný život poustevníka; teď mě napadá, že budu muset chodit sám jíst do hostinců.“<sup>45</sup> Mnohem více Palackému vyhovovalo, když se ostatní členové jeho rodiny přestěhovali kolem roku

<sup>42</sup> Palacký Terezii 27. 9. 1827.

<sup>43</sup> Palacký Terezii 1. 10. 1828.

<sup>44</sup> Tak roku 1839 psal Palacký Terezii ještě 2. srpna do Františkových Lázní a už 14. srpna do Lobkovic, podobně roku 1840 psal 2. srpna do lázní Teplíc a opět 14. srpna do Lobkovic.

<sup>45</sup> Palacký Terezii 5. 6. 1839.

1840 vždy na závěr léta do vinohradu Červený Lis u Libně, protože s nimi mohl být snadněji ve styku než v době jejich pobytu v Lobkovicích. Znovu si na počátku září 1840 postěžoval: „Že se přemístíte do vinohradu teprve tak pozdě, mi naprosto není milé. Vůbec začínám být nespokojen s dosavadním uspořádáním, při němž jsem byl něco jako nula.“<sup>46</sup> V září 1841 neskrýval Palacký v dopise do Lobkovic opět svou nelibost: „Lituji však toho, že nebudu moci naše zítřejší výročí svatby<sup>47</sup> strávit s Tebou. Opravdu mi není vhod, že Tvůj otec tak pánovitě rozhoduje o mé rodině a vůbec nepřihlíží k mým přáním; často se sám podivuji, jakou mám trpělivost.“<sup>48</sup> O čtyři dny později Palacký ještě přitvrdil, když Terezii odpověděl: „Píšeš, že se máš teprve za sedm dnů přestěhovat do vinohradu a že až do té doby máš stále ještě zůstat v Lobkovicích. Tato zpráva mi není lhostejná a v náladě, kterou vyvolává, Ti nemohu napsat nic příjemného. Když otec nechce pokládat má otevřeně vyjádřená přání vůbec za hodná toho, aby k nim přihlédl, pak mi nemůžeš zazlívát, splácím-li stejné stejným. Trpělivosti jsem prokázal už dost.“<sup>49</sup> A když ani patnácté výročí sňatku nemohli strávit společně, Palacký si jen povzdechl: „Ovšem není dobré, že jsme takový den nemohli být pospolu; přeji si, aby se něco takového stalo naposledy.“<sup>50</sup>

Nakonec Palacký rezignoval a dokázal tento postoj sám před sebou ospravedlnit, když Terezii napsal: „Musím si dát líbit, že jsi včera nepřijela a ani před 8. říjnem nepřijedeš. Jsem už přece zvyklý na to, že se na vrchním domácím velitelství nebere na moje přání ohled. Pokud to všechno trpělivě snáším, máš právě v tom vidět nejsilnější důkaz mé lásky k Tobě. Jen protože vím, že každý můj svobodnější projev bys musela Ty odpykat, a protože pro mne není nic tak důležité jako udržet a chránit podle možnosti Tvé zdraví, oddal jsem se trpělivosti a snáším svůj osud, sice ne bez pocitu, ale přece bez nářku. Koneckonců to všechno ani otci nezazlívám; je to důsledek starých poměrů v domácnostech. Jsa zvyklý na bezpodmínečné příkazy, otec ani nepozoruje, jak jeho bytí může jiným lidem působit bolest, zvláště když to s námi všemi bezpochyby myslí dobře. Jeho ostatní děti, snachy a zeťové unikli jeho bezprostřednímu vlivu – dokonce Marie<sup>51</sup> si do Českých Budějovic stěžuje, jak píše Heyrovský, na svou současnou

<sup>46</sup> Palacký Terezii 4. 9. 1840.

<sup>47</sup> Sňatek Palackého s Terezii se konal v katolickém kostele v Předslavi 16. září 1827.

<sup>48</sup> Palacký Terezii 15. 9. 1841.

<sup>49</sup> Palacký Terezii 19. 9. 1841.

<sup>50</sup> Palacký Terezii 18. 9. 1842.

<sup>51</sup> Marie Měchurová (1823–1859), dcera Jana Měchury z druhého manželství, která se na podzim 1842 provdala za c. k. ústojníka do Českých Budějovic, ale již v červenci 1845 ovdověla.



nudu a doufá v brzké vysvobození; jen my musíme a chceme s Boží pomocí ještě dále zůstat ve stejné situaci.“<sup>52</sup>

Přitom si Palacký dokázal v prvních letech po roce 1827 získat důvěru tchána Jana Měchury, který se s ním radil o rodinných záležitostech, např. o vhodnosti či nevhodnosti uchazeče o ruku mladší dcery Antonie. Palacký se Měchurovi odvděčil tím, že s ním otevřeně hovořil o různých rodinných problémech.<sup>53</sup> Týkaly se zejména mladšího bratra Terezie, Karla Měchury (1813–1864), kterého Palacký z pověření rodiny vyhledal v Dačicích a přitom zjistil, že Karel byl lehkomyšlný a nespolehlivý v práci u místního lesníka.<sup>54</sup> V dopisech Terezii nešetřil Palacký silnými slovy, když odsuzoval tchánovu „neoblomnou svévoli“ a „bezohlednost“ v souvislosti se zdravotním stavem jeho dcery a Palackého ženy. Jednou to bylo při cestě za bouře a hustého deště do Karlových Varů,<sup>55</sup> několikrát pak při umístění Terezie do nevhodné místnosti na zámku v Lobkovicích: „Mají v Lobkovicích tak málo rozumu, aby neviděli, jak škodlivý pro Tebe musí být tamní pobyt? Takový postup je vskutku nesnesitelný. Proč o tom nepromluvíš s otcem?“, zlobil se Palacký.<sup>56</sup> Jinak však Palacký oceňoval, že od tchána, otce a dědečka Jana Měchury dostala Palackého rodina peníze na cestu do Itálie od října 1838 do května 1839,<sup>57</sup> a že Měchura podpořil také další půlroční pobyt celé rodiny v Nizy na savojské Riviéře (tehdy byla součástí Piemontu-Sardinie) od října 1844 do dubna 1845. I ve společném domě se Palacký snažil vycházet svému tchánovi vstříc, chodil k němu večer hrát karty, případně v době nepřítomnosti Terezie mu uvolnil svou ložnici v přední části domu, kde se Měchurovi líbilo, a sám přespával v obývacím pokoji.<sup>58</sup>

Rozpory mezi Palackým a jeho tchánem Janem Měchurou, pokud šlo o hodnocení společenských problémů a politického vývoje, však byly nepřeklenutelné. Ještě v polovině března 1848 připojil Palacký svůj podpis na první pražskou petici společně s Měchurou a šedesáti dalšími velkostatkáři na archu vyloženém ve Šlechtické besedě v Celetné ulici,<sup>59</sup> zřejmě aby se pokusil svým vlivem působit i nadále alespoň na část české šlechty. Celkově však byl Měchura zaskočen zřetelnou převahou českého živlu ve

<sup>52</sup> Palacký Terezii 29. 9. 1842.

<sup>53</sup> Palacký Terezii 20. 8. 1828.

<sup>54</sup> Palacký Terezii 7.–8. 8. 1828.

<sup>55</sup> Palacký Terezii 10. 6. 1829.

<sup>56</sup> Palacký Terezii 22. 8. 1842.

<sup>57</sup> Palacký Terezii 9. 9. 1938.

<sup>58</sup> Palacký Terezii 12. 7. 1839.

<sup>59</sup> Kazbunda, Karel: *České hnutí roku 1848*, Praha 1929, s. 67, pozn. 1.

všech veřejných vystoupeních od 11. března 1848. Palacký musel čelit tvrzení svého tchána, vyjádřenému v jeho dopise dceři Terezii do Nizzy, že prý Češi mají radost z toho, jak si podrobili Němce: „Musím to vyvrátit zásadně a důrazně“, komentoval Palacký; „nepožadovali jsme od počátku nic než úplnou rovnoprávnost, úplnou rovnost s Němci, nikoli jejich podrobení, a ani nám nepřipadlo na mysl, že bychom to chtěli; my jsme byli podrobeni, ale nechceme to nikomu oplácet, chceme svobodu a rovnost pro všechny!“<sup>60</sup> V dalších měsících roku 1848 hovořil Palacký se svým tchánem Měchurou co nejméně, protože se s ním dostával do sporů nejen o postavení pražských Němců, kteří se neoprávněně obávali násilných akcí podobných sicilským nešporám<sup>61</sup> nebo bartolomějské noci,<sup>62</sup> ale především o vztah k poddaným rolníkům. Palacký si stěžoval, že se Měchura nedokázal smířit s novou dobou, že neoblomně trval na svých feudálních právech a odmítal povolit rolníkům na svých panstvích výkup z roboty.<sup>63</sup> Svůj názor, že by měla být zachována vrchnostenská správa, že dávky od rolníků nebyly nijak tíživé a že zrušení roboty nepřinese prospěch všem poddaným, obhajoval Měchura veřejně v jedenáctistránkové brožuře.<sup>64</sup>

Ani v závěru svého života (zemřel v dubnu 1852) se starý Jan Měchura nesmířil s osvobozením rolnictva a stále hovořil jen o poddaných a vrchnostech.<sup>65</sup> V nepřítomnosti Terezie a dcery Marie Palacké, které přebývaly přes zimní měsíce roku opět v Nizze, převládalo v domácnosti často mrazivé ovzduší. Například na Štědrý den roku 1850 se vánoční hostina odbývala krátce po poledni a pak se všichni tři přítomní muži – Měchura se svými hosty, František Palacký a dvacetiletý syn Jan – rozešli do svých místností.<sup>66</sup> Ještě v polovině března 1851 psal Palacký své ženě, že v rodině, stejně jako v celém státě, panoval opravdový výjimečný stav. Terezie by se měla při návratu domů připravit na mlčenlivou náladu, jaká snad nebyla ani před rokem 1848.<sup>67</sup> Úmrtím čínorodého Jana Měchury v dubnu 1852 se pro Palackého podstatně rozšířily úkoly majetkového rázu, o něž se předtím

<sup>60</sup> Palacký Terezii 26. 3. 1848.

<sup>61</sup> Přípomínka povstání na Sicílii roku 1282, při němž bylo pobito francouzské okupační vojsko.

<sup>62</sup> Narižka na krvavou řež francouzských protestantů v Paříži a dalších městech v noci 23./24. srpna 1572.

<sup>63</sup> Palacký Terezii 26. 3. 1848.

<sup>64</sup> J[OHANN] M[MĚCHURA], *Besprechung über die zeitgemässe Verbesserung der bäuerlichen Verhältnisse*, Prag 1848; cit. Koř., Josef: Příspěvek k rolnické otázce v roce 1848. *Československý časopis historický* 5, 1957, s. 256.

<sup>65</sup> Palacký Terezii 4. 11. 1850.

<sup>66</sup> Palacký Terezii 24. 12. 1850.

<sup>67</sup> Palacký Terezii 17. 3. 1851.

příliš nestaral. Dům v Pasiřské ulici a zámek Lobkovice zdědila sice jeho žena Terezie, ale v jejím zastoupení připravoval Palacký ve spolupráci s budoucím zetěm Riegre a architektem Janem Novotným stavbu menšího, útulnějšího a slunečného obytného domu v Lobkovicích.<sup>68</sup> Palacký jednal také osobně o zrušení poddanských závazků lobkovického mlýna a o dalších právních otázkách. Záležitost mlýna v Lobkovicích zavedla Palackého do Vídně k úřednímu jednání i v době mimo pravidelné květnové zasedání Císařské akademie věd.<sup>69</sup> Velkou pomoc ve všech praktických záležitostech poskytoval Palackému od roku 1853 jeho zeť Rieger.

## Co všechno musel Palacký zařizovat pro širší rodinu

Celá široká rodina Měchurova si brzo zvykla na to, že Palacký jako odborný badatel byl známý v řadách státních úředníků na zemském guberniu, na pražském magistrátě i na městském hejtmanství (tj. policii), stejně jako mezi členy a úředníky stavovského zemského výboru. Palacký navíc pobýval většinou v Praze, zatímco jiní členové rodiny trávili celé týdny a měsíce v letních sídlech. A tak musel zařizovat mnoho záležitostí na úřadech, nejen pro nejužší příbuzné své ženy. V září 1828 vyjednal na pražském magistrátě pro Adolfa Peterse (1802–1878), syna oblíbené tety Luisy, že na základě potvrzení o zaměstnání v severních Čechách bude natrvalo zproštěn odvodní povinnosti k vojsku.<sup>70</sup> Nemalé problémy měl Palacký počátkem srpna 1841 s vydáním osobních dokladů pro svého švagra Karla Měchuru, který se chystal přesídlit do Prešpurku (Bratislavy). Když na tchánovu žádost urgoval Palacký vystavení pasu v guberniálním prezidiu, ukázalo se, že tam ještě nedošly podklady od policie. Zašel tedy osobně na městské hejtmanství, kde mu přislíbili, že spis vyřídí do tří hodin odpoledne. K celé záležitosti se však musel vyjádřit nejen příslušný referent gubernia, ale i zemské vojenské velitelství, a tam Palacký vyslal k osobní intervenci jiného příbuzného, vysloužilého c. k. majora Benedikta Leroye, manžela jedné ze sestřenic Jana Měchury. Na zemském prezidiu pak Palackému přislíbili co nejrychlejší vyřízení dokumentů.<sup>71</sup>

Každoročně od května až do října se Palacký stal nepostradatelným článkem při pohybu věcí osobní potřeby, knih, časopisů, léků i různých potravin mezi Prahou a Otínem, od roku 1831 mezi Prahou a Lobkovicemi. Ještě

<sup>68</sup> Palacký Terezii 17. 10. 1852.

<sup>69</sup> Palacký, I.: *Korrespondence a zápisky*, díl 1, s. 235.

<sup>70</sup> Palacký Terezii 27. 9. 1828.

<sup>71</sup> Palacký Terezii 2. 8. 1841.

před svatbou v září 1827 zařizoval Palacký pro Otín nákupy v Praze podle přání Terezie a jejího bratra Leopolda.<sup>72</sup> Přepravu mezi Lobkovicemi a Prahou obstarávali nejčastěji pěší poslové z lobkovicického panství, většinou ženského pohlaví, mužští vozkové přijížděli s menšími vozy, zřídka též s těžším koňským spřežením. Objednávky, které Palacký musel vyřizovat, se týkaly oblečení, bot a prádla (někdy se pralo v Praze, jindy v Lobkovicích, kde byla k dispozici pradlena), do letního sídla posílal hračky pro děti, slunečník, žehličku, mýdlo nebo olej do lampy. O tom všem se v Palackého dopisech Terezii vedly pro kontrolu pečlivé záznamy, aby se nic neztratilo. Do Lobkovic směřovalo nejen koloniální zboží z pražských obchodů, jako kakao, čokoláda, citrony, fíky nebo koření, ale překvapivě také cukr, škrob, třešně pro děti nebo maliny. Často se v pražských pekárnách pro Lobkovic nakupovaly housky (žemle). Jen výjimečně chodil Palacký nakupovat sám, zpravidla posílal do obchodů služebnou, pokud ji měl k dispozici, avšak i pouhá evidence objednávek a nákupů ho musela zatěžovat.

Prostřednictvím posílů probíhala také rychlá výměna dopisů mezi Palackým v Praze a jeho ženou Terezií v Lobkovicích. Naopak byli oba často nespokojeni se službami c. k. státní pošty. Na stížnost Terezie z Františkových Lázní, že devět dnů nedostala dopis, Palacký odpověděl, že jí pravidelně psal: „Je velice nepříjemné, že vůbec není možné se spolehnout na přesnost naší poštovní správy, zvláště když pošta je výsostným právem státu a vláda nám zakazuje, abychom přepravovali dopisy jinými cestami.“<sup>73</sup> Méně oprávněný by se mohl zdát postesek, že doručení dopisu z lázní Ischlu do Prahy trvalo čtyři dny, kdežto přeprava osob dostavníky na stejné trase se dala stihnout za pouhé tři dny.<sup>74</sup> Mnohem horší bylo, že některé dopisy odevzdané v Praze na poště vůbec adresátovi nedošly. „Kdybych byl ztrátu dopisů předvídal, nenechal bych jistě žádný dopis odejít bez stvrzenky“, vysvětloval Palacký své podrážděné ženě: „V každém případě bys udělala lépe, kdybys svou přecitlivělost – poněkud mírnila a prokázala větší důvěru ke mně. Zdá se také, že jsi nedostala ani jeden ze dvou dopisů, které Ti otec poslal do Ischlu. Kdo by mohl předpokládat takovou bezmeznou ledabylost na poštovních úřadech!“<sup>75</sup>

Brzy si však Palacký uvědomil, že jeho dopisy byly pravděpodobně posílány k policejnímu sledování do Vídně: „Je přece ke vzteku, že pošta ote-

<sup>72</sup> Palacký Terezii 1. 8. a 8. 9. 1827.

<sup>73</sup> Palacký Terezii 26. 7. 1839.

<sup>74</sup> Palacký Terezii 29. 7. 1842.

<sup>75</sup> Palacký Terezii 11. 8. 1842.

<sup>76</sup> Palacký Terezii 18. 8. 1844.

vírá a několik dnů zadržuje také dopisy, které Ti píšu do lázní. Měla by přece jen po čtrnáctileté zkušenosti už vědět, že u mne nemůže přijít na stopu žádnému spiknutí. Můj první dopis byl dán na poštu zároveň s otcovým dopisem, který jsi dostala o několik dnů dříve!“<sup>76</sup> Když psal o svých dojmech z návštěvy Berlína v červnu 1843, nechtěl Palacký jít příliš do šířky a odůvodnil to předpokládanou kontrolou dopisu: „Všechno ostatní ponechávám ústnímu vyprávění, abych pány na poště příliš nezatěžoval svým zpravodajstvím.“<sup>77</sup> Toto sledování osobní korespondence odsoudil Palacký v dopise Karlu Havlíčkovi do Brixenu v září 1855 silnými slovy o čenichání „psů policejních“, zda to voní podle jejich předpisu, a o čtení soukromých dopisů „od hovad v lidské podobě“,<sup>78</sup> tedy výrazy, které se v Palackého korespondenci jinak vůbec nevyskytují. Nepochybně předpokládal, že se jeho dopis zadržovanému Havlíčkovi bude na policii číst. Ani po několika desetiletích se Palacký s tehdejší rakouskou policejní praxí nesmířil: „Já se vyznávám ze hříšné povahy své, že vůbec nerad dávám se do dopisování, zvláště po poště. Již od roku 1831, kdy poprvé poznal a zkusil jsem, že rakouská policie otvírala na poště všechna psaní má, i ta, která ženě své jsem posílal, zošklivilo se mi všeliké dopisování, tak že od té chvíle neposílám nikomu, leda když musím.“<sup>79</sup>

Pro vášnivou čtenářku Terezii bylo neobyčejně výhodné využívat dobře zavedenou soukromou síť půjčování tiskovin. Téměř pravidelně každý týden docházel do bytu k Palackým i k jiným účastníkům sítě v centru Prahy doručovatel, který za mírnou úplatu nabízel a přinášel osobně německé knihy a literární časopisy, o něž byl zájem, a v určené době je zase odnášel a vyměňoval za nové tituly. Nebylo však výjimkou, že naopak Palacký sám zašel do půjčovny a vybral pro Terezii dvacet nových svazků ke čtení.<sup>80</sup> Palackého dopisy Terezii do Lobkovic se zmiňují o tom, že roku 1831 obstarával tuto službu František Barth (1795–1842), knihkupec a majitel koncesované půjčovny knih na Starém Městě,<sup>81</sup> nebo že roku 1834 půjčoval knihy Palackým úředník Jan Christen, oficiál c. k. účetní kanceláře.<sup>82</sup> V letech 1835–1836 přicházel k Palackým do bytu z pověření Christena

<sup>77</sup> Palacký Terezii 28. 6. 1843.

<sup>78</sup> LA PNP Praha, Palacký Karlu Havlíčkovi 3. 9. 1855. V edici *Korespondence Karla Havlíčka*, Praha 1903, s. 686–687, vydavatel Ladislav Quis tři expresivní slova vytečkoval. Plné znění jsem uveřejnil v článku František Palacký a politická moc ve čtyřicátých letech 19. století, *Český časopis historický* 95, 1997, s. 623, pozn. 9.

<sup>79</sup> LA PNP Praha, Palacký Louisi Legerovi 17.3.1876 (opis).

<sup>80</sup> Palacký Terezii 2. 6. 1835.

<sup>81</sup> Palacký Terezii 13. 8. 1831.

<sup>82</sup> Palacký Terezii 29. 5. 1834

Vilém Scherz, faktor Haasovy knihtiskárny, ale stalo se, že přinesl knihy, které Terezie už četla.<sup>83</sup> Po Christenově úmrtí převzal jeho práci od 1. července 1836 na žádost vdovy přední český přírodovědec a vlastnec Karel Bořivoj Presl (1794–1852).<sup>84</sup> Jedním z nejoblíbenějších titulů, které v pražské měšťanské společnosti šly z ruky do ruky, byly mnohosvazkové paměti vévodkyně Abrant's o společenských událostech v revoluční, napoleonské a porevoluční Francii.<sup>85</sup>

Zvláštní a poměrně rozsáhlou skupinu pravidelně převáženého zboží mezi Prahou a Lobkovicemi tvořily léky. Rodinný lékař Jan Theobald Held chodil k Měchurům a Palackým zcela pravidelně, s výjimkou dnů, kdy byl sám nemocen. Všem členům rodiny předpisoval Held různé prášky a lektvary, většinou rostlinného původu, nejen malinovou šťávu, ibiškový nebo lipový čaj, ale také rebarborový prášek, pomerančový květ, křenové obklady, odvary z heřmánku a z kořenů kopřiv. Do vody ke koupání a k vyplachování se přidávaly nejrůznější soli. Proti bolesti zubů nasadili Palackému ve Vídni pět pijavek, a to mu pomohlo.<sup>86</sup> Hojně se k léčení používala chininová kůra, jak o tom psal Palacký v červnu 1835 do Lobkovic v závěru své několikadenní nemoci s vysokými horečkami: „Včera mi konečně, po vydatném užívání chininu, přestala horečka; dostavila se jen neobyčejná únava s těžkou hlavou. Zemdený jsem všeobecně, a protože ještě nechce přijít chuť k jídlu, tak se zřejmě bez ohledu na léčení ještě tak brzo nezotavím. Ječná kaše a rýžová kaše, rýžová kaše a ječná kaše jsou mou jedinou stravou; včera jsem k tomu přidal trochu špenátu s kyselým šťovíkem, a ani to mi zřejmě neudělalo dobře.“<sup>87</sup> Naprostá většina předpisovaných léků však byla určena pro Terezii. Příznačné jsou úvodní věty Palackého dopisu ze srpna 1838: „Prostřednictvím posla dostáváš do Lobkovic celou apotéku. Nejdříve máš užívat šťávu (je v ní tartarus stibiatus) po malých kakaových lžičkách a teprve potom, až se nemoc zmírní, uživej páchnoucí prášky. S ostatními věcmi, které jsou všechny označeny, si umíš už poradit.“<sup>88</sup> I další Palackého dopisy s přesnými návody od Helda a jiných lékařů, kdy a jak velké množství solí, prášků a jiných medikamentů měla Terezie užívat, by si zasluhovaly bližší rozbor z odborného lékařského hlediska.

<sup>83</sup> Palacký Terezii 20. 6. 1835 a 16. 6. 1836.

<sup>84</sup> Palacký Terezii 16. 6. 1836.

<sup>85</sup> von Abrantes, Herzogin [Laure Junot]: *Memoiren oder historische Denkwürdigkeiten über Napoleon, die Revolution, das Direktorium, das Consulat, das Kaiserreich und die Restauration*; německý překlad Ludwig von Alvensleben, díl 1–18, Leipzig 1831–1836.

<sup>86</sup> Palacký Terezii 11. 5. 1832.

<sup>87</sup> Palacký Terezii 10. 5. 1835.

<sup>88</sup> Palacký Terezii 20. 8. 1838.

Velké starosti měl Palacký téměř pravidelně v letních měsících s řemeslnickými pracemi a často i se stavebními úpravami ve vlastním bytě a v celém Měchurově domě. Hned necelý rok po sňatku s Terezií, kdy zůstal v domě sám, zařizoval Palacký některé změny jen několik dnů předtím, než se vydal za ostatními členy široké rodiny do Otína: „Jsem dnes mnohonásobně zaměstnáván a rozptylován; neboť vedle mnoha svých záležitostí musím také vykonávat dozor nad několika dělníky, které jsem od včerejška zaměstnal v našem domě. Dal jsem něco upravit v bytě, ne abych Tě tím překvapil, ale abych pro Tebe vytvořil větší pohodlí. Také jsem dal dnes dovézt dříví, ale ne mnoho; jen aby při našem příjezdu v říjnu bylo hned při ruce.“<sup>89</sup> Ve většině případů však iniciativa k úpravám nevycházela od něho, nýbrž od tchána Měchury nebo od Terezie, kteří však v době provádění prací většinou nepobývali v Praze, takže Palacký musel s řemeslníky a dělníky jednat, dohlížet na ně a často jim také platil. „Práce v kuchyni začnou zítra“,<sup>90</sup> psal v červenci 1832. „Naše pokoje dám upravovat teprve tento týden. Okna umyla Nanny již před mým příjezdem, ale mnoho jich také rozbila. Záclyny jsou už vyprány a v pořádku“,<sup>91</sup> oznamoval v červenci 1835. „Včera byla naše kamna nově vymazána a dnes se v nich už dá topit“,<sup>92</sup> hlásil Palacký radostně v posledním týdnu září 1836, protože měl silný kašel, hlavně v noci. O rok později ve stejný čas byl méně spokojen: „V našich pokojích je teď naprostý nepořádek; dnes byla do mého pokoje postavena nová kamna, byly proraženy otvory pro kouřovody atd., a vymazávání ostatních dvou kamen zevnitř i zvenčí ještě pokračuje. Jsem proto celý den připoután na svůj pokoj a přijímám v největším nepořádku návštěvy, například dnes hraběte Evžena Černína.“<sup>93</sup>

Mnohem horší situace nastala, když se tchán Jan Měchura rozhodl provést velké stavební úpravy ve svém domě v Pasiřské ulici. „Zde v Praze, kam jsem šťastně přijel“, psal Palacký počátkem července 1838 po návratu z Lobkovic, zatímco Terezie s dětmi odcestovala do Františkových Lázní, „jsem se ocitl ve strašné spoušti. Zadní část domu je bez střechy, chodníky na dvoře jsou zbourány, suť a prach přikrývají všechno a pronikají také do pokojů, zedníci, tesaři, přidavači a ostatní dělají v jinak klidných prostorách hluk; přesto jde práce pomalu kupředu. V pátek ráno před mým příjezdem odjel otec odtud s matkou a Marií do Otína; bydlel naposledy

<sup>89</sup> Palacký Terezii 27. 8. 1828.

<sup>90</sup> Palacký Terezii 22. 7. 1832.

<sup>91</sup> Palacký Terezii 26. 7. 1835.

<sup>92</sup> Palacký Terezii 22. 9. 1836.

<sup>93</sup> Palacký Terezii 21. 9. 1837.

v našem bytě a naplnil pokoje některými věcmi.“<sup>94</sup> Po deseti dnech Palacký ještě zesílil kritiku nepřítomného tchána: „Stavba zadní části domu nám způsobuje velice mnoho nepříjemností a mrzutostí; otec, který už dávno ztratil všechen smysl pro pohodlí a útulnost, nechce chápat, že právě to je pro ostatní lidi potřebné. Protože byt doktora Staňka<sup>95</sup> se pro úsporu několika zlatých dělá ještě nepohodlnější než byl dosud, je Staněk rozhodnut se odstěhovat, a my jej proto v nejbližší době ztratíme.“<sup>96</sup> V době Měchurovy nepřítomnosti se pod tíhou nové přístavby prolomil jeden z nosných sloupů ochozu, takže Palacký sám měl rozhodnout, zda se má celý ochoz odstranit. Palacký přivolal na pomoc policejního komisaře Jana Thuma (1797–1869), známého Měchurovy rodiny, a ten se dvěma stavebními odborníky přiměl stavitele a zedníky, aby ochoz zbourali a znovu postavili.<sup>97</sup> Nemilou záležitostí musel Palacký řešit právě v době, kdy s velkým úsilím dokončoval rukopis druhého svazku *Geschichte von Böhmen*, aby jej mohl odevzdat cenzuře před plánovaným odjezdem celé rodiny do Itálie, stanoveným na počátek října 1838. Stavební práce v Měchurově části domu byly po třech týdnech úspěšně dokončeny, ale Palacký stále nemohl být spokojen: „Naproti tomu je nyní náš byt velice zpustošený a bude po našem návratu z cesty nutně vyžadovat velké opravy, nový nábytek atd.“<sup>98</sup>

Rok za rokem, pokaždé dříve, než začala topná sezóna a než se Terezie s dětmi vrátila z Lobkovic do Prahy, musel Palacký zařizovat přípravu kamen ve všech místnostech a především složitý dovoz a následné rozštípání dříví na otop. „K tomu, abych dovezl dříví, čekám ještě na poněkud výhodnější dobu, protože není radno dovážet dříví mokré“,<sup>99</sup> vysvětloval Palacký Terezii v polovině září 1831. „V sobotu teprve dovezu dříví, protože je nemožné dostat dříve drvoštěpy“,<sup>100</sup> psal Palacký o pět let později. Už dva týdny předtím hlásil, že se mu podařilo dát kamna nově vymazat, a tím byla připravena k topení. V posledním týdnu září 1837 psal Palacký do Lobkovic: „Především bych si přál zbavit se domácích starostí; ještě budu mít práci s natěračem a s dovozci dříví, jimž nemohu předepsat dny, ale musím se řídit podle příležitostí.“<sup>101</sup>

<sup>94</sup> Palacký Terezii 9. 7. 1838.

<sup>95</sup> MUDr. Václav Staněk (1804–1871), lékař, spisovatel, aktivní stoupenec českého národního hnutí a přítel Palackého, měl od roku 1836 pronajatý byt v Měchurově domě.

<sup>96</sup> Palacký Terezii 19. 7. 1838.

<sup>97</sup> Palacký Terezii 28. 8. a 31. 8. 1838.

<sup>98</sup> Palacký Terezii 14. 9. 1838.

<sup>99</sup> Palacký Terezii 14. 9. 1831.

<sup>100</sup> Palacký Terezii 6. 10. 1836.

<sup>101</sup> Palacký Terezii 24. 9. 1837.





Terezie Palacká se synem Janem (1830–1908) a dcerou Marií (1833–1891)  
obraz Antonína Machka, kolem roku 1837; Národní muzeum

Palivové dříví nebylo nijak levnou záležitostí, takže se dům v pražské Pasiřské ulici snažil šetřit na výdajích s pořizováním dříví na zimu různými způsoby, hlavně zaměstnáním vězňů z pražských trestnic nebo získáním slevy na ceně. Potvrdil to Palacký koncem srpna 1839: „Zda budu dovážet dříví tento týden nebo až příští, ještě nevím, protože tento týden nemohu dostat trestance a mám nerad obyčejné drvoštěpy.“<sup>102</sup> Když – podle výroku Palackého – „dlouho obávaný den dovozu dříví“ nastal, musel například v září 1841 v domě obstarat stravování pro dvacet trestanců a tři dozorce.<sup>103</sup> Protože švagr Jan Heyrovský působil ve službách knížete Schwarzenberga,

<sup>102</sup> Palacký Terezii 26. 8. 1839.

<sup>103</sup> Palacký Terezii 15. 9. 1841.

nejdříve v Třeboni, později v Hluboké nad Vltavou, objednávala si rodina Měchurova a Palackých palivové dříví prostřednictvím Heyrovského, nepochybně se zaměstnaneckou slevou, a od něho získávala poukaz na schwarzenberský sklad v Praze. Koncem září 1842 si Palacký postěžoval: „Kvůli dříví jsem psal do Třeboně, ale stále jsem ještě nedostal odpověď. Ta věc mi už dělá starosti, protože dny se stále více zkracují; také je pro mne den dovozu dříví odjakživa největší trýzní v celém roce. V každém případě musím ještě čekat na odpověď. Kamna ve všech místnostech jsou už v pořádku.“<sup>104</sup>

Tím ovšem letní starosti Palackého nekončily. Dříve než se Terezie s dětmi vrátila na zimu do Prahy, připadal mu často nelehký úkol přijmout nové služebnictvo pro rodinu. Je přirozené, že si nebyl vždy jistý, a proto se obrátil na Terezii s dotazem, co má doporučované služce říci: „Já jsem ji ještě nepřijal, protože chce vědět, jak bude placena, a to jí nedovedu říci. Oznam mi tedy při nejbližší příležitosti, jakou mzdu platíš a zda ji mám určitě přijmout.“<sup>105</sup> Nakonec Palackému pomohla spíše známá vdova po vrchnostenském úředníkovi z Rokycan než sama Terezie, takže po dvou týdnech mohl do Lobkovic oznámit: „Záležitost s dětskou chůvou dám do pořádku ke všeobecné spokojenosti a Ty se o to nemusíš starat.“<sup>106</sup> V té době nebyl syn Jan ještě ani pětiletý a dceři Marii bylo patnáct měsíců. U Palackých bývalo zvykem, že si Terezie jen málokdy brala služky s sebou na letní byt, protože na panstvích v Otíně i v Lobkovicích bylo vždy dost lidí k obsluze. Jen do Františkových Lázní v červenci 1839 jela s Terezií a oběma dětmi také služebná.<sup>107</sup> V některých letech zůstávala přes léto v Praze kuchařka, která například v červenci 1840 vzorně pečovala o Palackého, když byl nemocen,<sup>108</sup> a byla ochotná jít pěšky s dopisem do Lobkovic,<sup>109</sup> ale jindy se osamocený otec rodiny při soustředěné vědecké práci musel v létě stravovat v hostincích.

## Palackého postřehy o způsobu života v jiných zemích

V jasnějším světle než z dosud uveřejněných textů a dokumentů vystupuje z dopisů Terezii vztah Palackého k Vídni a k Rakouskému císařství. Palacký jezdil do Vídně pravidelně, nejdříve v první řadě ke studiu histo-

<sup>104</sup> Palacký Terezii 25. 9. 1842.

<sup>105</sup> Palacký Terezii 29. 6. 1835.

<sup>106</sup> Palacký Terezii 11. 7. 1835.

<sup>107</sup> Palacký Terezii 12. 7. 1839.

<sup>108</sup> Palacký Terezii 12. 7. 1840.

<sup>109</sup> Palacký Terezii 24. 7. 1840.

rických pramenů ve vídeňských knihovnách a archivech, někdy také k úřednímu jednání, ale od roku 1847 skoro vždy jako zakládající člen Císařské akademie věd ke každoročním zasedáním a k přípravě odborných publikací. Cestování bylo původně ještě dosti únavné. Přestože Palacký jel z Prahy do Vídně tehdy nejrychlejším možným způsobem poštovním rychlíkem s několikerou výměnou koňských spřežení, trvala tato jízda ještě koncem února 1841 nepřetržitě přes dvě noci a jeden den. Až 19. května 1843 nastala významná změna v tom, že Palacký jel poprvé v životě parní železnicí z Vídně do Břeclavi. O tři roky později, 10. května 1846, zvládl poprvé cestu z Prahy do Vídně vlakem během jediného dne. Do svého zápisníku si Palacký poznamenal základní časové údaje o cestě: vlak vyjel z Prahy v pět hodin ráno, v sedm stál v Kolíně, o půl desáté byla snídaně v Zámrsku, ve dvě hodiny odpoledne byl vlak před Olomoucí, ve tři hodiny následoval oběd v Přerově, od půl sedmé do tři čtvrtě na sedm měl vlak zastávku v Břeclavi a o půl desáté večer byl ve Vídni.

Po příjezdu do Vídně, pokud to bylo po cestě dostavníkem brzo dopoledne, spěchal po malém osvěžení za svými povinnostmi. Většinou pracoval od osmi hodin ráno přes poledne ve Státním archivu, odpoledne pak ve Dvorské knihovně. Soukromé návštěvy (až na malé výjimky) si ponechával na večerní hodiny. Dostával četná pozvání od příslušníků vysoké i nižší šlechty, od dvorních radů a jiných významných osobností císařské metropole. Na jaře 1841 se vedle obvyklého rozhovoru se státním a konferenčním ministrem hrabětem Františkem Antonínem Kolowratem, s nímž se Palacký znal ještě z jeho působení v Praze do roku 1826, setkal také s nejvyšším dvorským kancléřem hrabětem Mitrovským a s policejním ministrem hrabětem Sedlnickým. V květnu 1843 byl dokonce přijat u rakouského státního kancléře knížete Metternicha, jemuž slíbil historické zprávy o jeho zámku Kynžvartu v západních Čechách. Přesto se Palacký necítil ve Vídni dobře a vadil mu životní styl bohatých obyvatel vídeňské metropole: „Pozoruji ve Vídni, především ve vyšších kruzích, mimořádný luxus; na nádheru a zábavu se rozhazuje neobyčejně mnoho peněz, proti čemuž si náš pražský luxus takový název vůbec nezasluhuje. Ve srovnání s nákladným životem, který se zde vede, jsou i nejskvělejší pražské domy ještě maloměstské. Zda je to pro Vídeň štěstí, nechci posuzovat“,<sup>110</sup> psal Palacký v dubnu 1843.

Úplně změněnou politickou atmosféru zažil Palacký ve Vídni na jaře a v létě 1848. Vídeňský demokratický tisk byl neobyčejně pohoršen povolá-

<sup>110</sup>Palacký Terezii 30. 4. 1843.

ním umírněného liberála Palackého do vlády, označoval to jako výsměch zdravému lidskému rozumu a jako strašlivý atentát proti velké německé vlasti. Přes četné výhrůžky nechyběla Palackému osobní odvaha, ale nebyl ochoten se podílet na vládě, která by se s určitostí nevyslovila pro úplnou nezávislost Rakouska na Německu.<sup>111</sup> Do Vídně přijel Palacký znovu v polovině července 1848 jako poslanec rakouského říšského sněmu, zvolený za Prahu-Nové Město a v pěti dalších volebních obvodech. „Vídeň je úplně klidná, jako za starších časů, jen luxus se odtud zjevně vytratil“,<sup>112</sup> psal Palacký své ženě z Vídně třetí den po příjezdu. Před vypuknutím ozbrojených bojů ve vídeňských ulicích v říjnu 1848 odjel Palacký na krátkou dovolenou do Prahy, ale znovu se vydal vlakem do Vídně 5. listopadu 1848, nedlouho po potlačení povstání, aby se na okraji města setkal k politickému jednání s chorvatským báňem Josipem Jelačicem. V dopise Terezii popisoval útrapy svého cestování v neklidné době, kdy se osobní vlak pro neprůjezdnu trať zdržel deset hodin v České Třebové a později nemohl ani na jižní Moravě jet dál v důsledku demonstrace na podporu pokořené Vídně. „Vůbec utrpěla Vídeň daleko méně, než jsem si představoval. Je nyní tak v takovém klidu, pořádku a tichu jako za starých časů“, psal Palacký do Prahy jako jeden z prvních českých pozorovatelů po skončení bojů. „Ve městě utrpěl nejvíce dům ministra hraběte Kolowrata na baště a také část hradu; jen zřídka jsou škody na domech.“<sup>113</sup> Po půl roce přijel Palacký v květnu 1849 do Vídně na výroční zasedání Akademie věd a tehdy byl jeho dojem méně příznivý: „Dokážu Ti odtud poslat jen málo zpráv, a zvláště málo potěšitelného. Vyskytují se všechny příznaky reakce ve velkém [...] Ostatně žijí Vídeňáci tak, jako kdyby v jejich blízkosti vůbec nebyla válka;“<sup>114</sup> politická apatie a netečnost se zdají být ještě větší než v Praze.<sup>115</sup>

Přestože při nástupu neoabsolutismu vyjadřoval Palacký nespokojenost s rakouským politickým systémem a s restriktivními opatřeními vlády, považoval i po roce 1848 v soukromých dopisech Terezii Rakouské císařství za svou vlastní zemi, když psal, jakkoli kriticky, o „naší“ vládě, „našich“ státních financích apod. „Neschopnost a bezradnost naší vlády se politováníhodným a žalostným způsobem projevuje na všech stranách; a přesto se zdá, že je víc než kdy jindy posedlá starým šlendriánem“, psal Palacký

<sup>111</sup> K tomu podrobněji Kořalka, Jiří: *Pozvání do Frankfurtu*, Praha 1990 (Slovo k historii 24), s. 30–36.

<sup>112</sup> Palacký Terezii 18. 7. 1848.

<sup>113</sup> Palacký Terezii 7. 11. 1848.

<sup>114</sup> V té době sváděla rakouská armáda těžké boje s vojskem maďarské revoluce.

<sup>115</sup> Palacký Terezii 22. 5. 1849.

v květnu 1849. Když v druhé polovině srpna 1849 odjížděl studovat historické prameny k husitství do Basileje, zaznamenal v jihozápadním Německu a ve Švýcarsku čerstvý ohlas zprávy o konečné porážce maďarské revoluce: „Zde tomu dlouho nechtěli uvěřit; nálada je všeobecně pro Rakousko nepříznivá, a musím říci, že mě různé řeči, které jsem na cestě sem všude musel slyšet, opravdu bolely.“<sup>116</sup> Palackému bylo nepříjemné, že se negativní obraz Rakouského císařství v západní Evropě nezměnil ani v zimních měsících roku 1859/60, kdy byl s Terezií v Nizze naposledy. Palacký chodil téměř denně do místní čítárny novin a pravidelně četl londýnské Times, francouzské deníky Le Nord, Siècle, Opinion Nationale, několik novin italských a ruských, z Německa Kölnische Zeitung, augsburský deník Allgemeine Zeitung a mnohé další. „Já zde čítávám noviny téměř celé Evropy“, komentoval Palacký v dopise z Nizzy, „i nemohu Vám téměř ani vysloviti, jakým citem mne to dojíhá, když vidím ze všech stran jednohlasné tu zehráni a hanění, tu horlení aneb i posměchy na dosavadní způsoby naší vlády, až mi jí často i líto bývá; jsouť ony pravá bête noire celé žurnalistiky evropské. Vždy to nepříjemno jest pro toho, kdo v cizině zapříti nemůže, že jest ‚autrichien‘. Dlouho-li pak to trvati bude? Bohužel, že konce tomu předvídati nelze!“<sup>117</sup>

Vynikající pozorovatelskou schopností a barvitostí se vyznačují Palackého dopisy Terezií ze čtyřměsíční cesty do Itálie od poloviny března do poloviny července 1837. Fičení kol dostavníku ve vysokém sněhu v alpském průsmyku Semmeringu připomínalo Palackému pohřební zpěv;<sup>118</sup> v dopise Terezií psal o stohlasých píšťalách.<sup>119</sup> Hlubokým dojmem na Středoevropana zapůsobilo modravě zelené moře, které viděl poprvé v životě. Zvláštní pozornost Palackého vzbudilo dláždění města Terstu velkými žulovými čtverci, které mu připadalo krásnější než ve Vídni. Dvanáctidenní putování z Vídně do Říma si Palacký zpestřoval pozorováním životních zvyklostí v neznámém prostředí. V Terstu si poprvé všiml velkého množství lidí, kteří neměli co na práci a jen odpočívali nebo lenořili bez ohledu na to, zda byl pracovní den nebo svátek. Tento dojem, pro činorodého evangelíka těžko pochopitelný, si Palacký odnášel z každého většího i menšího italského města, jímž na své cestě projížděl.<sup>120</sup> V Padově si Palacký uvě-

<sup>116</sup> Palacký Terezií 24. 8. 1849.

<sup>117</sup> Palacký A. V. Šemberovi 8. 12. 1859; srov. *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, sv. 1, s. 120.

<sup>118</sup> *Cestovní zápisník* 24.3.1837; srov. Palacký, F.: *Korespondence a zápisky*, díl 1, s. 191.

<sup>119</sup> Palacký Terezií 26. 3. 1837.

<sup>120</sup> Palacký Terezií 30. 3. 1837.



František Palacký a syn Jan Palacký  
*Fotografie kolem roku 1860; Památník národního písemnictví*

domil, že stará města v Čechách a na Moravě se svými podloubími měšťanských domů byla mnohem podobnější italským městům než městům v Německu, ovšem v nové době se podobné stavby v Čechách postupně vytrácely. Tento poznatek vedl Palackého k úvaze, zda Itálie neměla mnohem větší vliv na vnitřní utváření Čech ve středověku, než se dosud běžně předpokládalo. Po překročení hranice papežského státu na řece Pádu sledoval Palacký pozorně města, v nichž se bývalý přepych prolínal s novodobou chudobou. Obrovský papežský rychlík musel být v hornatých úsecích za Bolognou a přes Apenniny tažen šesti, někdy až osmi koňmi, na zvlášť obtížných místech připřáhli v deštivém počasí ještě dva až čtyři voly.<sup>121</sup>

Své přísně katolicky vychované ženě udělal Palacký velikou radost, když jí v dopisech vylíčil dojmy z nádherných náboženských slavností ve Vati-

<sup>121</sup> Palacký Terezii 5. 4. 1837.

káně.<sup>122</sup> Liberálně smýšlejícímu Palackému však nemohly ujít těžké sociální podmínky a velká nespokojenost obyvatelstva v papežském státě. V Římě ani nemohl jít po ulici, aby se nesetkával s množstvím otrhaných žebráků. Papežský dvůr si zřejmě uvědomoval tíživou sociální situaci velké části obyvatelstva, protože papež Řehoř XVI. byl právě v době pobytu Palackého zastaven při jízdě na Andělském mostě zástupem lidí, kteří si stěžovali na drahotu a bídu, a poté byly na papežův pokyn sníženy ceny chleba. Palacký měl dvakrát možnost spatřit papeže na vlastní oči, když papež ve svátek Nanebevstoupení Páně po velké mši udílel požehnání shromážděným lidem na Svatopetrském náměstí, a znovu o slavném procesí na Boží Tělo, kdy Palacký stál v postranní síni chrámu sv. Petra a dvakrát viděl hluboko skloněného papeže plakat. Snad až příliš přímočaře si Palacký spojoval pohnutí hlavy katolické církve se situací papežského státu, v němž byly finanční zdroje vyčerpány, komorní statky zcizeny, státní příjmy propachtovány, přičemž státní výdaje a dluhy neustále stoupaly. Nespokojenost lidí panovala v celém státě. Palacký viděl jediné řešení v tom, aby se nákladný papežský dvůr omezil na polovinu a aby se prosadila reforma státní správy a zlepšila úroveň základního školství. „Vyjadřuji už předem politování nad strašlivými bouřemi, které během několika málo let přijdou a musí přijít do země Bohem tak požehnané a lidmi tak zanedbané“,<sup>123</sup> uzavřel Palacký své pozorování. Nakonec byl rád, že z Říma odjížděl, protože nad krásami přírody a umění převážily v jeho očích stinné stránky veřejného a společenského života, především chybějící občanské ctnosti a sebeobětování.<sup>124</sup>

Také badatelský pobyt v Berlíně v červnu 1843 a okružní cesta po Německu v červnu a červenci 1846 obohatily Palackého vědomosti o způsobu života lidí v sousedních zemích. Hlavní město Pruska udělalo na Palackého lepší dojem, než původně očekával. Nepochybně k tomu přispělo velice vstřícné přijetí v pruském tajném státním archivu, kde mu předložili ke studiu všechno, co si jen přál, a nekladli mu sebemenší překážky. Jako stoupenec uměřeného klasicismu v architektuře i v občanském životě oceňoval Palacký v Berlíně veřejné stavby a celé rozvržení vnitřního města. Vyjádřil své uspokojení nad tím, že se navzdory rozlehlosti Berlína dokázal výborně orientovat podle plánu města a adresáře, jako kdyby byl ve městě doma, a ani jednou se nemusel vyptávat na nějakou ulici nebo dům. Navíc shle-

<sup>122</sup> Terezie Palackému 15. 5. 1837; opis v pozůstalosti Josefa Borovičky, LA PNP Staré Hradky.

<sup>123</sup> Palacký Terezii 27. 5. 1837.

<sup>124</sup> Palacký Terezii 3. 6. 1837.

dal v Berlíně větší počet nádherných budov než v kterémkoli jiném německém městě, ani Vídeň nebo Mnichov se tomu podle jeho názoru nemohly vyrovnat. Celková poloha Berlína a hlavně jeho okolí však byla podle Palackého téměř bezútešná, samá jednotvárná neúrodná rovina, kde skoro nic nerostlo, pokud to nebylo uměle pěstováno.<sup>125</sup> Všude se Palacký setkával nejen s vysokým oceněním své vlastní vědecké práce, ale všiml si také toho, že v Berlíně zaujímali vědci mnohem vyšší společenské postavení než v Rakouském císařství, a protože on patřil do „jejich cechu“, byl také spolu s nimi vyznamenáván.<sup>126</sup>

Od počátku května do poloviny července 1846 podnikl Palacký jednu ze svých nejdělsích badatelských cest, která vedla z Prahy přes Vídeň do Pešti, zpátky do Vídně a přes Linec do Mnichova, Augsburgu, Norimberka, Bambergu, Würzburgu, Frankfurtu nad Mohanem, Kolína nad Rýnem, Bonnu, Koblence, Gothy, Výmaru, Wolfenbüttelu, Berlína a odtud přes Lipsko a Drážďany do Prahy. Toto putování přineslo Palackému vedle vědeckých poznatků také velké cestovatelské zážitky. Vedle stavebních památek a obrazových galerií se Palacký zajímal také o politické záležitosti. Z Frankfurtu nad Mohanem Palacký psal: „Všude mám příliš málo času, protože nechci promeškat žádnou příležitost, která by mi mohla být nápomocna k tomu, abych se orientoval v poměrech dobových a osobních. Užitek mé cesty nebude spočívat ani tak ve spoustě materiálů, jež s sebou přivezu, ale v rozšířené a vytříbené znalosti Německa, kterou jsem si získal a která je pro historika Čech nezbytná.“<sup>127</sup> Plavbu po Rýně označil jako jednu z nejkrásnějších cest, kterou je možné na zeměkouli podniknout, přestože si na zpáteční cestě z Kolína nad Rýnem stěžoval na nevlídnost, plané řeči a úšklebky anglických turistů.<sup>128</sup> S dopisem od frankfurtského knihkupce F. E. Suchslanda, švagra nakladatele Palackého spisů v Praze Bedřicha Tempského (1821–1902), vyhledal Palacký v Mohuči autora a vydavatele prvních cestovních průvodců Karla Baedekera.<sup>129</sup> Ve Výmaru byl Palacký více potěšen hledáním stop po Goethovi, Herderovi, Schillerovi a Wielandovi než chudým výtěžkem archivního výzkumu.<sup>130</sup>

Ze všech evropských velkoměst, která Palacký kolem poloviny 19. století navštívil, upoutala jeho největší pozornost Paříž. Do francouzské metro-

<sup>125</sup> Palacký Terezii 16./17. 6. 1843.

<sup>126</sup> Palacký Terezii 22. 6. 1843.

<sup>127</sup> Palacký Terezii 25. 6. 1846.

<sup>128</sup> Palacký Terezii 20. 6. a 25. 6. 1846.

<sup>129</sup> LA PNP Praha, Palacký, zápisník 22.–23. 6. 1846.

<sup>130</sup> Palacký Terezii 29. 6. 1846.



pole přijel v prosinci 1852 v doprovodu svého tehdy dvaadvacetiletého syna Jana, který právě ukončil rigorózní zkoušky na právnické fakultě v Praze. Již po krátkém pobytu v Paříži psal Palacký Terezii, pobývající s dcerou Marií v Nizze: „Dojem, kterým Paříž na nás doposud zapůsobila, byl velice příznivý; nehledě na to, že město je v každém ohledu veliké, poskytuje tak bohatou látku k povznesení každého vnímavého ducha, jako snad žádné jiné město na světě. Seznámil jsem se zatím s málo lidmi, skoro jen se zdejšími krajany. Máme co dělat, abychom se jen poněkud orientovali ve vnější podobě města. Také jsem byl už dvakrát v Théâtre français, kde jsem viděl nového, ale již dosti stárnoucího císaře a slečnu Rachel. Co se má chtít více?“<sup>131</sup> Přestože Palacký zvládal němčinu slovem i písmem mnohem více než francouzštinu, oblíbil si od roku 1852 francouzské prostředí v Paříži a hlavně mezi francouzskými usedlíky v tehdy ještě sardinské Nizze, kde v zimním období roku 1859/60 prožil velkou změnu společenského ovzduší v průběhu připojení Savojska k Francii.<sup>132</sup> Zkušenost z několikaleté pravidelné četby zahraničního tisku při pobytech v Nizze přivedla Palackého k názoru, že se na obranu české věci nedalo v Německu vystupovat ani německy. Češi museli proto hledat útočiště u Francouzů a Rusů, jen aby mohli být slyšeni.<sup>133</sup> Nemalá obtíž byla ovšem v tom, že Francouzi té doby většinou nedokázali rozlišit Čechy od Cikánů, pokud se francouzsky nazývali les Bohémiens (což odpovídalo německému die Böhmen), nikoli les Tchèques (německy Czechen nebo Tschechen), ale tento výraz opět odmítala velká část tehdy veřejně činných Čechů z vnitropolitických příčin.<sup>134</sup> Při své snaze získat pro českou národně politickou svébytnost podporu v zahraničí narážel tedy Palacký na některé závažné problémy, které přetrvávaly ještě mnoho dalších desetiletí.

<sup>131</sup> Palacký Terezii 15. 12. 1852. Dosavadní francouzský prezident Louis Napoléon Bonaparte (1808–1873) se krátce předtím, 2. prosince 1852, prohlásil císařem jako Napoleon III.; Elisabeth Rachel Félix (1821–1858), známá jako Mlle Rachel, byla slavnou pařížskou herečkou.

<sup>132</sup> Podrobněji na základě Palackého dopisu německému historiku Heinrichu von Sybelovi (1817–1895), srov. Kořalka, Jiří: Palacký, Sybel a počátky Historische Zeitschrift. *Husitský Týžňor* 9, 1987, s. 222–224.

<sup>133</sup> Palacký synu Janovi 16.2.1860; cit. Zíbrt. Čeněk: Z dopisů Františka Palackého synu Janovi. *Osvěta* 39, 1909, s. 156.

<sup>134</sup> K tomu Kořalka, Jiří: *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996, s. 48–52, 59–63.

## **Insight into the way of life of the middle-class families Měchura and Palacký in about the mid-19<sup>th</sup> century**

*Jiří Kořalka*

The ethnographic study is based on a sample of 526 letters written since October 1826 by prominent Czech historian František Palacký (1798–1876) to his bride Terezie Měchurová (1807–1860), after their marriage on September 16, 1827 till her death on August 18, 1860. In the years of their common life, Palacký sent the letters to his wife mostly from far afield when as a historian and a member of the Imperial Academy of Sciences he resided in Vienna, Leipzig, Munich, Berlin, Dresden, Paris and on other places, or when as a member of the Austrian Imperial Diet he stayed in Vienna and Kroměříž from July 1848 till March 1849. An excellent observing ability and vividness transpire from Palacký's letters to Terezie from his four-month trip to Italy between mid-March and mid-July 1837.

Vital information about the way of life is provided by summer letters from Prague, where Palacký pursued his academic career, while Terezie, mostly with both children, stayed at the castle in Otín, and later mainly in Lobkovice. They reflect the day-to-day worries about the summer changes in the house and flat as well as the arrangement of various affairs for the whole family with the Prague authorities, supply of drugs and various shopping in Prague. The Palacký family regularly made the most of the well-established, private network of borrowed printed matters. Almost regularly, the flat was every week visited by a messenger who, for a small pay, offered and brought in person German books and literary magazines, in which the family showed interest. At a given time, he took them away and exchanged them for new titles. Year after year, before the heating season started and before Terezie returned to Prague, Palacký had to look after the preparation of stoves in all rooms, especially the complicated transport and subsequent felling of wood for heating. At that time, he also had to take up the difficult task of hiring new servants for the family for the winter period.

The fact that Palacký wrote all letters to his bride and later wife Terezie in German bears witness of a far-reaching, supra-ethnic Czech-German symbiosis in Bohemia's capital until the large expansion of the Czech national movement in the 1860s. Almost all members of the large family of the big landowner Jan Měchura (1774–1852), into whose family Palacký married, only spoke German in both their verbal and written contacts. Their loyalty to the Austrian state did not clash with their Bohemian land patriotism. Their German education and culture were sometimes complemented in salons in conversations with aristocracy also with an effort at speaking French.

Czech, basically understood by all, remained limited to the contact with servants and craftsmen, who sometimes worked in their home. Palacký spoke and wrote in German with his wife and most of her relatives, but after their son Jan (1830–1908) and daughter Marie (1833–1891) were born, he insisted on education

and upbringing of his children in Czech and French. Since her early years, Terezie understood from her home simple Czech sentences, but she only learnt the Czech literary language in the last decade of her life, after 1850.

Since his childhood, all of Palacký's life was accompanied with an unusual feeling of responsibility. He observed in a strict and economical manner the timetable of his working day he had set for himself. His regular habits and admirable self-discipline were among the elementary conditions of a successful fulfilment of his basic, life-long mission. He had a wonderful, regular and quite easily readable handwriting, which had found many admirers both in his time and later. Palacký used fine Roman letters to write all of his German texts and letters. In the relationship to the ill Terezie, an outstanding role was played by Palacký's deeply established consciousness of Christian duty. He realised that through his selfless care and love he could protect Terezie against bad people and contribute to the improvement of her health condition.

Since his marriage with Terezie, the private life of František Palacký mainly took place in the large family of Jan Měchura. The family circle was dominated without any restrictions by Palacký's father-in-law, who tried to keep a decisive influence also on the life of his married daughters. By contrast, his son Leopold Měchura (1804–1870), a big landowner and composer, managed to escape the immediate reach of his father's grip after a marriage which was postponed several times. Jan Měchura was a rich, but very thrifty man. According to unwritten rules of large middle-class families, he paid his married, older daughter Terezie a regular quarterly contribution of 120 to 150 florins for more than two decades after her marriage till his death.

A similar allowance was paid from her father to his younger daughter Antonie (1809–1836), who married forester Jan Heyrovský (1800–1865) in June 1832, but she died in January 1836. On the basis of this, Jan Měchura appropriated himself the right to intervene in the education and place of residence of his granddaughter Leopoldina. Hence his sharp clashes with his son-in-law in the affair. Palacký's letters to Terezie also reveal that a minor allowance, roughly ten florins a month, were paid to the poor relative Brigitte Keybl (1788–1865), the younger sister of Jan Měchura's late first wife. The large family never wanted to admit that any, even quite a distant, relative had to face poverty. Unlike most contemporary national activists, Palacký did not have to provide immediate subsistence to his wife and the whole family; this was ensured by his father-in-law Jan Měchura. Personal money of Palacký and his wife were strictly separated. But this did not prevent Palacký from financially supporting his relatives in eastern Moravia, although sometimes he had to borrow the money.

Palacký's letters to Terezie confirm the information that original private letters, not destined for the public, provide a much more reliable account of the impulses to the thought and deeds of great historical personalities, if they are compared with later assessments, recollections and attempts at justification *ex post*.